

NUMISMATISK

LEKSIKON

PETER FLENSBORG

Dansk Numismatisk Forening

Göteborg Numismatiska Förening. En af de større lokale svenske møntsamlereforeninger stiftet 11. nov. 1943 af antikvitethandler Erik Svårdskog. Fra begyndelsen var foreningen en lokalafdeling af Svensk Numismatisk Forening, men da denne forening ikke efter göteborgernes mening gjorde nok for lokalafdelingen, besluttedes det 14. feb. 1960 at stifte en selvstændig forening med ovenstående navn. Siden har foreningen været yderst aktiv bl.a. med prægning af medaljer, udgivelse af småskrifter, ved mange og aktive fraktioner samt ved en stor foredragsvirksomhed.

Lit: Skand.Num. 1973 nr.9 s.4-7; SMM 1987 nr.1 s.7.

Gåsmyreullfyndet (Västeråsfyndet). Svensk møntfund fra 1911 i Västerås bestående af danske og svenske klippinge prægede under Chr.2. og Gustav Vasa i første del af 1500-tallet. Fundet er et af de få klippinge-fund af denne type og indeholder også nogle af de forfalskninger af Chr.2.'s mønter, som Gustav Vasa lod foretage.

Lit: NM XXXI s.61-74.

H

Habibi. Afghansk guldmøntenhed fra 1929 svarende til 30 rupees, 4,6 g med finheden 0.900, opkaldt efter Habibullah Ghazi – en rebelleder også kendt som Baccha i Saqao. Han holdt ud i Kabul i ni måneder 1929, inden han blev fanget og henrettet af efterfølgeren Muhamed Nadir.

Hacienda tokens blev brugt og anvendes stadig enkelte steder i Syd-

Mellemamerika på store plantager og godser (haciendas) til aflønning af markarbejdere og cowboys. Da de helt store haciendas i Mexico og Argentina ofte strakte sig over tusinder af kvadratkilometer, og deres besiddere var godt kendt, fik disse penge-tegn nogle steder et stort udbredelsesområde. På mindre haciendas kunne brugen af tegnene virke som stavnsbinding af arbejderne, der ikke kunne bruge tegnene uden for området. Tegnene har været kendt tilbage i 1600-tallet eller før, men i Mexico blev ordningen forbudt ved lov i 1917. Tilsvarende ordninger med arbejdspengetegn kendes også fra, bl.a. Malaysia og Indonesien samt på Cocos øerne.

Lit: MN 1973 nr.6 s.144-145.

Hacksilber (Hacksilver) → Brudsølv.

Haderslev. Medens Chr.4. (1588-1648) var mindreårig, lod enkedronning Sophie slå guldmønter 1591-93 i Haderslev. Det var dobbelte, hele, halve og kvarte portugalsere tænkt som handelsmønter, og de lå i deres udsende tæt på deres forbillede: de hamburgsk-portugalske portugalsere. På de danske portugalsere står i omskriften: NACH PORTUGALISCHEN SCHROT u. KORN (efter portugalsisk skrot (vægt) og korn (finhed)). I forhold til den portugalske portuguez, der fra 1517 vejede 39,9 g, var den danske for let, men sammenlignet med de tyske efterligninger, som var udpræget til 10 dukaters vægt (34,9 g), passede vægten udmærket.

Haidari. Navnet på en 2 rupee sølv-mønt fra Mysore i Indien, hvor den siden 1786 blev præget under Tipu Sultan (1782-1799). Sølv møntsystemet var følgende: 1 haidari=4 abidi=8 bagiri=16 jafari=32 kazimi=64 khizri. Mønten er opkaldt efter en muhamedansk militær kommandant Haidar Ali (1761-1782), der 1761

styrkede hindudynastiet i Mysore og udbrøbt sig selv til sultan.

Halala. Næstmindste møntenhed (1/80 riyal) i Yemen udmøntet 1904-1962. 160 zalat=80 halala=40 buqsha=1 riyal. En kort periode blev den præget i aluminium og kobber-aluminium. Efter decimalsystemets indførelse forsvandt møntenheden, og 1 riyal inddeltes i 100 fils.

I Saudi Arabien er møntenheden indført med møntreformen, hvorved 1 ghirsh=5 halala. En 1 halala mønt i bronze er præget med årstal 1963 og 1972.

Halbae → Judenpfennige.

Halbbatzen. Almindelig betegnelse for et 2-kreuzer stykke, idet 1 batzen=4 kreuzer. Denne sølv mønt var i 15-, 16- og 1700-tallet den almindeligste af småmønterne i Sydtykland og Østrig. Mønten kaldes undertiden også gröschel.

Haler (flertal: Halere eller Haleru). Mindste møntværdi i Tjekkosllovakiet efter at landet blev republik den 28. oktober 1918. Der er udmøntet 1 haler samt de større værdier 2 og 3 halere samt 5, 10, 20, 25 og 50 haleru i forskellige metaller som bronze, aluminium og kobbernikkel. Under 2. verdenskrig er 1940-44 udmøntet 10, 20 og 50 haleru mønter i Bøhmen og Mæhren. Slovakiet har præget lignende mønter som kaldes halierov.

Haleru → Haler.

Halerz. Den polske betegnelse for heller, som blev denarens afløser. Præget fra ca. år 1300 som en ca. 0,5 gr sølv mønt i det sydlige Polen. I 1600-tallet blev den efterhånden for lille, og der prægedes 2, 3 og 4 halerze op til ca. 1700. De senere er af kobber. Efter Polens deling i 1772, 1793 og 1795 tog Østrig-Ungarn, hvad der var blevet tilbage af det

Half

sydlige Polen og indførte et østrigsk møntsystem. 1892 blev dette ændret således, at 1 korona (coruna)=100 halerzy (heller). Ved Polens uafhængighed efter 1919 ændredes systemet til 1 zloty=100 groszy.

Half-cent. Amerikansk kobber mønttype præget 1793-1857, den mindste møntværdi i det amerikanske møntsystem. Alle disse mønter er i dag sjældne, og blandt samlerne har der ikke, som for andre mønttyper, været den helt store interesse for dem. Der kendes 4 hovedtyper: 1793-97 Liberty cap type; 1800-08 Draped bust type; 1809-37 Classic head type og 1840-57 Braided hair type. Den første årgang havde randskriften: TWO HUNDRED FOR A DOLLAR. Alle half-cents er præget i Philadelphia.

Half-crown. Engelsk mønt til en værdi af 2 shilling og sixpence. Oprindelig en guldmønt indført under Henrik VIII 1526, men fra 1551 under Edward VI også præget som sølv mønt, nøjagtig som udviklingen var for → crown. Guldmønten udmøntedes i tiden til under Jacob I. I 1816 var vægten af sølv-halfcrown 14,138 g og finheden 0.925 (sterling-sølv), men 1920 blev finheden nedsat til 0.500, og fra 1947 blev mønten præget i kobbernikkel. Som regulær mønt er den præget sidste gang 1967, og den blev inddraget ved overgangen til decimalsystemet 15. feb. 1971.

Half-dime. Lille amerikansk sølv mønt første gang udmøntet 1794 til en værdi af 5 cents. De første typer (1794-1805) har en draperet højrevendt kvindebuste. På typen 1829-1837 er busten venstrevendt, og en helt ny type med Liberty siddende prægedes 1837-1873. Af alle typer er der en del underafdelinger og mange varianter.

Half Eagle → Eagle.

Halfgroat. Engelsk sølv mønt til en værdi af 2 pence. Præget fra 1351 under Edward III til under Commonwealth (1649-1660).

Halfpenny. De første sølv halfpennies i England er tilkommet allerede under vikinge-udmøntningerne i Dansk Østanglia ca. 885-915 og Dansk Northumbria ca. 898-915. Udmøntningerne fortsatte sporadisk, men hovedsagelig klarede man sig ved at halvere penny mønterne. 1279 blev de gamle long-cross mønter forbudt, og i 1280 kom en regulær udmøntning, ikke blot af sølv-halfpennies, men også af farthings. Disse udmøntninger fortsatte til under Commonwealth (1649-1660), og da møntenheden prægedes igen 1672 var den blevet til en stor kobbermønt. Under William og Mary blev den 1689-92 præget i tin, men efter 1694 igen i kobber omend til tider uregelmæssigt indtil 1860, hvor Victoria begyndte en prægning af en bronze halfpenny. Denne type holdt sig til 1967, men udgik med møntreformen i 1971.

Lit: Grierson & Blackburn: Medieval European Coinage, Vol.1 s.270, 313-314, 319.

Halierov → Haler.

Hallenberg, Jonas (1748-1834). Svensk historiker og numismatiker, som i 1800-tallet fik udgivet sin »Collectio nummorum Cuficorum« og »Numismatica Orientia«. Udover de orientalske mønter har han udgivet en række andre numismatiske bøger og skrifter bl.a. »Historisk afhandling om mynt og warars wärde i Swerige under Konung Gustaf I's regering«. Sin egen møntsamling på ca. 1000 stk skænkede han til Uppsala Universitet.

Schweiz, Freiburg, Haller u.år.

Haller → Heller.

Halt → Finhed.

Haltende møntfod eller haltende → dobbetmøntfod er et blandingsystem oprettet som et værn mod, at et metal (f.eks. sølv) faldt i værdi og truede med at drive det andet metal (guldet) ud af omsætningen. En sådan situation opstod i Den → Latinske Møntunion, hvor man af navn bibeholdt den dobbelte møntfod, medens man ved at standse den frie udprægning af sølvet (efter forholdet 1:15,5) reelt havde forladt den. Sølvets frie udprægning i unionen blev derved begrænset. Man kunne ikke tolerere, at folk kom med sølv og forlangte at få præget f.eks. 500 francs, når sølvet, der medgik hertil, kunne erhverves for det halve. Herved blev sølv mønterne til en slags skille mønter med mindre sølvindhold end deres pålydende, og guldet blev enerrådende som møntfodsmetal.

Lit: NR 1985 nr.2 s.143-148.

Halvbrakteater. Møntteknisk betegnelse for mønter så tynde, at forsidenes præg kunne ses på bagsiden og omvendt. I Danmark kendes den slags mønter fra de senere »Hedebly« mønter fra slutningen af 900-tallet. En del udmøntninger i Norden i første halvdel af 1100-tallet har tendens til halvbrakteat karakter. I Tyskland, hvor de også kaldes dünnpfennige, var diameteren 22-26 mm i forhold til de ældre denarers ca. 19 mm. Disse tynde typer kendes fra 800-tallets sidste fjerdedel, men er mest hyppige i 1100-tallet. Navnet halvbrakteat kommer af, at man anså dem for en overgangsform og forløber for → brakteaterne.

Halverede mønter er kendt i vikingetid og ældre middelalder både i Skandinavien, på Kontinentet og i England. I vikingetidsskatte findes et stort antal mønter, som er brudt i to eller flere dele for at tjene som »skil-

lemønt«. Med indførelsen af flere møntværdier i 1200-tallet f.eks. → groschen mønterne, ophørte brugen af delte mønter.

Lit: KL 6 sp.79-80; NNUM 1985 s.103-111.

Halvskilling er betegnelsen for en dansk mønt første gang indført 1686. Tidligere 1/2 skilling betegnedes som → søslinge. Chr.5.'s første 1/2 skilling fra 1686 var en billonmønt, der kun indeholdt 15,6% sølv. Typen fra 1693 var større og af kobber. Udmøntningen af 1/2 skillinge har været begrænset i forhold til udmøntningen af f.eks. 2 skillinge, og sidste 1/2 skilling er udmøntet 1868 under Chr.9.(1863-1906).

Hamar. Norsk by, hvor en mønt fra Harald Hårderådes (1046-1066) senere år i omskriften menes at angive byen som møntsted. Fra sidste del af 1100-tallet stammer en række bogstavbrakteater, bl.a. een med »H«. Dette, har nogle ment, skulle indikere, at Hamar var møntsted, medens andre har ment, at bogstaverne angiver møntherrer, eller er et udtryk for forskellige møntserier. 1524 skriver Fr.1. til hamarbispen Magnus, at han skulle udmønte firehvid-skillinge og hvide, men ingen af disse mønter kendes i dag. Nogle har antydnet, at der 1531-32 skulle være præget Chr.2.-klippinge her, men mere sandsynlig er Oslo som møntsted.

Lit: NNUM 1963 s.1-8; MIN passim; SN 1973 nr.6 s.6.

Hamburger banco → Banco.

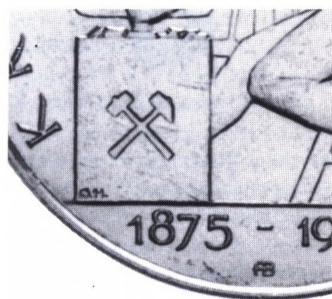
Hammer, Christian M. (1818-1905). Norsk-svensk kunst- og møntsamler, der på sin tid havde enorme

samlinger ikke bare af mønter men også af kunst og kulturhistorie. I 1860'erne lod han alle sine samlinger registrere, og 1891-1893 solgtes hans mønter, medaljer, plåtmønter, sedler etc. hos → Bukowski.

Hammered Coins. Engelsk betegnelse for håndslæde mønter i modsætning til → milled coins (maskinprægede mønter). Håndprægning af engelske mønter ophørte 1662.

Mange samlere i England specialiserer sig og skelner skarpt mellem disse to prægeformer.

Hammer og bjergjern. Mærke bestående af krydset minchammer (mukkert) og bjergjern (pikhammer) brugt som vartegn af mange bjergværker. Mærket er afbildet på de fleste tyske → ausbeutemünzen. Som møntmærke findes det på norske

Motiv fra norsk 5 kr. 1975.

mønter præget i sølvminebyen → Kongsberg ca. 50 km sydvest for Oslo.

Hammerprægning er den ældste møntproduktionsmetode. Den var anvendt indtil midten af 1500-tallet, da maskinerne til prægning gradvist blev indført, og endnu ind i 1700-tallet kan man flere steder fastslå, at hammerprægning har været anvendt. Understemplet sad fast i en ambolt eller en stor træblok. På understemplet lagde man en → blanket, hvorefter man placerede over-

Hammerprægning fra 1000-tallet. Tegning af et relief på en søjlekapitel i en nordfransk kirke, Saint-Georges de Boucherville i Normandiet.

stemplet og slog på dette med en hammer. Ved store mønter kunne det være nødvendigt at slå to eller flere gange for helt at få udpræget mønten.

Handelsbankens Bankmuseum i Stockholm etableret 1. nov. 1963 med Ernst Nathorst-Böös (1918-1988) som leder. Det nye museum skulle ikke være konkurrent til Kungl. Myntkabinettet, men samle alt med relation til bankverdenen, pengehistorie, sedler og menneskers forhold til betalingsmidler. Eksempler på dette var sparebøsser, førmøntære betalingsmidler, checks og vekslere, bøger om bankhistorie, tekniske hjælpemidler, håndbøger for bankfolk etc. I årene 1963 til 1970 lykkedes det Nathorst-Böös at samle godt 20.000 objekter. Bankmuseet arrangerede udstillinger og udgav forskellige skrifter. 1971 lukkede bankmuseet, og samlingerne opmagasineredes i tre lokaler i Stockholm. Derefter indledtes forhandlingerne med staten om køb af samlingen og dens indlemmelse i Kungl. Myntkabinettet. 29. maj 1974 sluttede forhandlingerne, og senere på året vi-

Hand

stes en udstilling med nogle af de erhvervede ting, bl.a. en del primitive betalingsmidler. Med til Myntkabinetet kom også Nathorst-Böös, som derefter foranstaltede udstillinger med dele af bankmuseets samlinger.

Lit: NNÅ 1973/74 s.235-237 + 244.

Handelsmønter, mønter præget specielt med henblik på handel med andre lande. → Levanttaler er således betegnelsen for en taler, der først tilfældig vandt indpas ved handelen på Levanten. Senere har en række stater indført lignende typer, og blandt de vigtigste er den spanske → piaster, den hollandske → løvedaler samt disse mønters efterfølger → Maria Theresia-daleren. I Danmark har fra tid til anden også været præget typer, der efterlignede kendte udenlandske handelsmønter, bl.a. piaster, løvedaler, albertsdaler etc.

Handelsperler. Smykkeperler af forskelligt materiale, dog mest glas, tidligere brugt som omsætningsmiddel ved handel mellem forskellige kulturer. For det meste var det teknisk overlegne handelspartnere som europæere, arabere eller kinesere, der brugte disse billige H. som bytteobjekt hos underudviklede folkeslag i bl.a. Afrika. Disse værdsatte H. højt og brugte dem i deres egne lokalområder enten som smykker eller som betalingsmiddel.

Hanemønt. Sultan Muhamed Jiwa Zainal Abidin Muazzam Shah (1710-1773) indførte i Kedah i Malaya tindyremønter i form af en kamphane hvorunder et antal ringe, normalt 6. Fra de få oplysninger, der er til rådighed, ved man, at hanen selv var 5 cent af en spansk dollar værd, mens hver af de tilsluttede ringe havde en værdi af 1 cent stykket. Nogle få af disse tin hanemønter var stadig i cirkulation så sent som i 1850'erne, hvor hver ring havde en værdi af 10 stykker af Singapore-købmændenes »one keping token«.

Tinhanemønt fra Kedah i Malaya.

Hannover Sovereign er navnet på en art spottemedalje, der ofte bærer årstallet 1837. Forsiden viser et ungdoms-portræt af den engelske dronning Victoria, hvorunder forskellige årstal, medens bagsiden viser en galopperende ridder hvorunder en trehovedet drage. Øverst: TO HANNOVER og nederst: 1837. Typen lignede således meget de almindelige engelske sovereigns med Skt. Georg og dragen. Baggrunden for stykket var, at det engelsk-hanoveranske monarki blev delt i 1837, da kvindelig arvefølge ikke gjaldt i Hannover. Victoria (1837-1901) blev dronning i England, medens hendes farbror, hertugen af Cumberland, Ernst August (1837-51), der var meget upopulær i England, måtte til Hannover for at blive konge. Også her lykkedes det ham at gøre sig upopulær. Denne satiriske medalje blev hurtigt

fremstillet i store oplag som spillejæton. Den er præget over en lang årække og kaldes i England ofte for Cumberlands Jack og har mest været anvendt i forbindelse med whistspillet

Hanrejømønter (ty.: Hahnreimünzen). Navnet på en serie mønter (dukater og speciedalere) præget 1627 i Wolfenbüttel, som den danske kong Chr.4. efter stærkt pres overfor hertug Friedrich Ulrich af Braunschweig-Lüneburg havde fået overladt. Chr.4. indsatte grev Phillip Reinhard af Solms-Hohensolms som statholder, og han lod slå mønter i Chr.4.'s navn. Navnet hanrejømønter om disse stykker er kommet til sene-

Christian 4. (1588-1648): Speciedaler 1627 fra Wolfenbüttel (H.3B).

re og skal nok ses som en hævn fra tysk (brunsvigsk) side over for Chr.4. og hans statholder. Ordet VIC (vicarius) i mønternes omskrift har man så anvendt som sigtende til, at Chr.4. skulle være blevet gjort til hanrej af greven af Solms, selv om det i virkeligheden var en anden, nemlig »rhingrev« af Salm, dvs. rhingrev Otto Ludvig, oberst i Chr.4.'s hær, der var stedfortræder for kongen hos Kirstine Munk.

Lit: NNUM 1939 s.109-118.

Hansen, Andreas (Fr.Vilhelm)

(1873-1924). Dansk medaljør, der kom i ciselørlære hos A.Dragsted og 1889 blev optaget på Kunstakademiets billedhuggerskole med Stein og Bissen som lærere. Efter akademiårene drog han til Paris, hvor han arbejdede et par år, men omkring 1902 flyttede han hjem til København, hvor han bl.a. arbejdede for Dragsted. Fra 1. august 1908 til sin alt for tidlige død i 1924 var han til lige undermedaljør på Den kgl. Mønt i København. Her har han under medaljør Gunnar Jensens langvarige sygdom udført tronskifte 2-kronen 1912 samt forside-portrætterne til Chr.10.'s sølv 1- og 2-kroner og guld 10- og 20-kr. For Dragsted har han udført en lang række medaljer og plaketter, hvoraf størstedelen ikke bærer hans signatur. Hans første medaljearbejde var vist nok plaketten i anledning af A.Dragsteds 50 års jub. i 1904. Til hans mest kendte medaljer regnes → Barnets Lykkeskilling og Genforeningsmedaljen.

Lit: NNUM 1941 s.137-146; NR 1988 s.93, 1989 s.25.

Hansen, Leo (1905-1983). Dansk maskiningeniør, cand. polyt. og formand for Dansk Numismatisk Forening (DNF) 1967-1975. Hans numismatiske interesse spændte vidt – fra antikke mønter og danske mønter til pengesedler. 1971 udgav Berlingske Forlag hans bog: Lær at samle på mønter – en bog som satte meget

på plads hos den stigende skare af nye samlere i 1970'erne. Ved sin afgang som formand for DNF hædredes han med en medalje skabt af den norske gravør Halfdan Rui. I 1978 hædredes han med → Holger Hede medaljen, og de sidste år af hans liv gik med forberedelsen af væsentlige afsnit af det store værk: Danmarks officielle Pengesedler, som dog først udkom efter hans død. Som formand for DNF sad han i bestyrelsen for L.E.Bruuns samling samt Den kgl. Mønt-og Medaillesamlings Venner. Han blev posthumt hædret med DNF's guldemblemet den 23. nov. 1983.

Lit: NNUM 1983 s.149 + 150 (bibliografi 1969-1983 i udvalgt); MK 1983 nr.9-10 s.266.

Hansen, Øivind (født 1925). Norsk medaljør, der kom i lære på Den Kongelige Mynt i Kongsberg i 1942. Samtidig gik han på Statens Håndværk- og Kunstindustriskole i Oslo, hvor han havde lærere som Jacob Tostrup Prytz, Torbjørn Lie Jørgensen og Oscar Sørensen. Desuden tog han frihåndstegning under Carl von Hanno og Finn Faaborg og modellering under Thorbjørn Alvsaker. Efter at have gennemgået fagklassen kom han på Skolen for Brukskunst, hvor han tog diplomeksamen 1946. Efter en tid ved Den Kongelige Mynt rejste han til Stockholm og Paris, hvor han arbejdede under møntgravørerne Leo Holmgren og Lucien Bazer. 1948 blev han 23 år gammel ansat som midlertidig møntgravør, og året efter fik han fast ansættelse i Kongsberg. Senere har han foretaget flere udlandsrejser for at dygtiggøre sig, og i 1967 fik han et større stipendium til et længere ophold i Paris og Rom. Øivind Hansen har udformet alle møntudgaver fra og med 1954 bortset fra dyre-serien fra 1958. Desuden er han mester for et meget stort antal medaljer. I sin tjenestetid har han udført godt 650 avers- og reversstem-

pler samt en række officielle og halv-officielle medaljer. Den 20/1-1987 gik han på pension og modtog d. 26/3-1987 Kongens fortjenstmedalje i guld.

Lit: Medaljer – Den Kongelige Mynt Kongsberg (Norges Banks Seddeltrykeri, Oslo 1970) s.53; Norges Bank, Den kongelige Mynt – Årsberetning 1987 s.9; NNF-Nytt 1987 nr.1 s.7-30; Øivind Hansen Myntgravør 1947-1979 – Udstillingskatalog (Oslo 1979).

Hao. Møntenhed i det dollar-system, der brugtes i Kina sidst i 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. 1 dollar (yuan)=10 chiao (hao)=100 cent (fen)=1000 cash (wen). Hao var det kinesiske navn for sølv 10 cents mønterne. Efter 2. verdenskrig var det fra 1945 en møntenhed i Nordvietnam og i det samlede Vietnam fra 1976, idet 1 hao=10 xu og 10 hao=1 dong.

Hapalua er navnet på Hawaii for 1/2 dollar mønter, der kun er præget med årstal 1883.

Haraldsslåten. Spottenavn for de senere af Harald Hårderådes (1047-1066) udmøntninger. Mønterne falder i to grupper: de første og gode med en finhed på 0.900 og de sidste og dårlige med finhed 0.500 eller mindre. Møntbilledet var barbariseret og omskriften ofte ulæselig, og på mange var der også runeskrift (→ runemønter). Spottenavnet fremkommer i en nordisk saga.

Hardhead. Skotsk billonmønt også kendt som »lion« (løve) på grund af bagsidemotivet. Præget første gang af Maria Stuart 1555 til en værdi af 1 1/2 pence. Navnet var afledt af det franske → hardi. Under James VI (I) (1567-1603-1625) blev dens værdi hævet til 2 pence, og den forsvandt for stedse under Charles I (1625-1649).

Hard

Hardi d'argent. Oprindeligt en anglo-gallisk sølv- og billonmønt præget for Edward III (1327-1377) men i prins af Wales, Edward Den sorte Prins' navn fra 1368. Typen lignede meget den franske konge Philippe III – Le Hardi's massed'or, hvilket har givet mønten navn. Vægten var 1,09 g. Louis XI udsendte 1467 en hardi til 3 deniers værdi, hvilket vil sige, at den havde samme værdi som → liard. Efterfølgeren Charles VIII (1483-1497) og Louis XII (1497-1515) prægede mønten i billon med navne som hardi de Provence eller hardi de Bretagne. Sluttelig udmøntedes den under Francois I (1515-1547), stort set af kobber.

Hardi d'or. Anglo-gallisk guldmønt udmøntet fra 1368 af Edward – Den sorte Prins (1330-1376) i bl.a. Limoges, Bordeaux og La Rochelle. Møntens vægt var 4 g med en finvægt på 3,96 g. Forbilledet var Philippe III – le Hardi's massed'or. Mønten er også præget af Richard II (1372-1399) og Henry IV (1399-1413).

Hard Times Tokens. Populært navn for en serie kobber tokens af »large cent«-størrelse præget og brugt ca. 1834-1844 som en slags nødmønter. De falder i to grupper. De første for eller imod et eller andet, politik, religion, slaveriet ect. Disse tokens afspejler den tids opinion og var ofte satiriske. Den anden gruppe tjente, foruden at være nødmønter, også som → adresse-mønter, idet de var forsynet med enten et budskab eller adresse fra den forretningsdrivende, der havde ladet den præge.

Harp. Folkelig betegnelse for enhver irsk mønt som har en afbildning af en harpe, specielt groat og halfgroat præget fra 1536 af Henrik VIII (1509-1547). Desuden betegnelse for visse 1800-tals kobber tokens præget fra 1820'erne under George IV (1820-1830).

Harrington tokens. Navnet på engelske kobber farthings udgivet 1613 af Lord John Harrington som supplement til småskilleløbet, idet han havde fået denne rettighed af kongen. Kobberværdien var mindre end pålydende, idet både Harrington og kongen skulle have profit. Det udløste en skandale, og mønterne fik aldrig den udbredelse, de var tiltænkt. De vedblev dog at cirkulere til 1643. Disse tokens blev valsepræget, og endnu i dag kan de ses som lange metalstrimler, der ikke er blevet udstanset.

Hasmonæermønter → Makkabæermønter.

Hatpiece. En sjælden guldmønt præget under James VI af Skotland 1591 til en værdi af 80 shillings. På forsiden ses et portræt af kongen med en høj særpræget hat, der har givet mønten navn. På bagsiden ses en løve med scepter hvorover en sky og øverst den hebraiske skrift: JEHOVA (Gud).

Hau. Største møntenhed på Tonga i Stillehavet. 1 pa'anga = 100 seniti, og 100 pa'anga = 1 hau. Møntenheden bruges ikke i forbindelse med almindelige cirkulationsmønter, men udelukkende til jubilæums-spekulationsmønter i sølv, guld, palladium og platin.

Hauberg, Peter Chr. (1844-1928). Dansk numismatiker og museumsinspektør. Efter først at have prøvet kræfter på andre felter som Polyteknisk Lærestanstalt og Kunstakademiet blev han 1877 medejer af en bog- og kunsthandel. Her fik han øget interesse for gamle mønter, og i løbet af en kort årrække skabte han en stor møntsamling. 1885 forlod han boghandelen og blev assistent ved Den kgl. Mønt- og Medallesamling. Det var det år, Hauberg var med til at stifte Møntsamlereforeningen i København (den senere Numismatisk

Forening, der i dag hedder Dansk Numismatisk Forening). 1884 udkom hans bog om de danske mønter 1241-1377, og i 1886 behandledes tidsperioden 1377-1481. 1887 blev han inspektør, og i 1891 udkom hans bog om Gotlands møntvæsen. Hans mest skelsættende arbejde var »Myntforhold og udmyntninger i Danmark indtil 1146« fra 1900 og »Danmarks Myntvæsen i tidsrummet 1146-1241« fra 1906. Hauberg har engang til G. Galster sagt, at udarbejdelsen af afhandlinger ikke måtte foretages i kontortiden, idet den skulle vies til egentlig museumsarbejde; og selv havde han skrevet sine mønthistoriske bøger hjemme. 1898 blev Hauberg administrerende inspektør for Møntsamlingen efter at Herbst gik af. Efter at han 1885 kom til Møntsamlingen, holdt han op med at samle privat, men han beholdt hovedparten af sin samling og solgte sine dubletter i 1880'erne. Hauberg forfattede også kataloget over Alfred Benzons og C.F.Bech's samlinger. Hauberg gik af 1920, blev æresmedlem i Numismatisk Forening i København 1924 og døde 1928. Hans efterladte samling af hovedsagelig danske middelaldermønter bortauktioneredes 1929.

Lit: NFM bind VII s.159-164 (Biografi); NFM XI s.145-147 (Nekrolog); NM XXXI (nekrolog); NR 1979 nr.2 s.15-16; MN 1981 s.10-11; Den kongelige Mønt- og Medallesamling 1781-1981, Kbh. 1981 passim.

Hauch, Adam Vilhelm (1755-1838). Dansk overhofmarskal og administrerende chef for Møntkabinetet fra 1803 til sin død 1838. Han har ikke skrevet numismatiske artikler eller bøger, idet hans opgave var at »køre« Møntkabinetet, og han sørgede for en fast videnskabelig stab, der blev af uvurderlig betydning for eftertiden. Over Hauch foreligger en medalje af C.Christensen (Bgs.1055).

Lit: Den kongelige Mønt- og Medallesamling 1781-1981, Kbh. 1981 passim.

Heaton Mint. Det største private møntprægeværksted i England grundlagt 1850 af Ralph Heaton. Firmaet havde bl.a. møntmærket H, men mange mønter er præget uden dette. Firmaets navn var fra ca. 1900-1945: The Mint (Birmingham) Ltd. og fra 1945 blot: The Birmingham Mint. En mængde af Englands mønter er 1874-82 præget her, og de fleste af koloniernes mønter, bl.a. Indiens, er til tider også præget her. East Afrika brugte firmaet 1911-1964, og en del sydamerikanske lande lod fra 1860'erne til 1920'erne firmaet klare deres prægeninger. 1921 fik både Grækenland og Finland slået et par mønter. Firmaet er stadig aktivt – i de sidste år især med medaljeudgivelser. Foruden møntproduktionen eksporterede firmaet tidligere komplette møntprægeanstalter til bl.a. Kina, Siam og Frankrig.

Heaume er fransk for »hjelme« og betegnelsen for forskellige mønter i guld og sølv med hjelmen som væsentligt motiv.

En heaume d'or er præget i Gent i stor mængde under Louis de Male, greve af Flandern (1346-1384) fra 1367. Møntens vægt var 6,94 g. En anden heaume d'or er udgivet af Charles VI af Frankrig (1380-1422) den 21. okt. 1417 med en vægt af 5,25 g og af samme værdi som en 2 mouton d'or.

En heaume d'argent, også kaldet gros heaume, er præget fra 1420 under Charles VI af Frankrig (1380-1422). Mønten vejede 2,84 g og havde en finvægt på 2,76 g. Typen er senere bl.a. kopieret af Jean de Horn (1485-1505) for Liege.

Hebræermønter. Danske krigsmønter slået i anledning af den svenske general Lennart Torstenssons indfald den 12. dec. 1643 i Jylland uden krigerklæring. Der er præget både dukater og diverse sølvmønter, der alle på bagsiden bar indskriften:

JUSTUS JEHOVA JUDEX (Gud er en retfærdig dommer) hvor Jehova var skrevet på hebraisk. Dermed hentydede Chr.4. til det lumsk svenske overfald. Kongen har selv designet mønten, hvilket fremgår af et brev af 20. jan. 1644 til rigshofmester Corfitz Ulfeldt: »Efterat jeg i Jesu navn agter at lade gøre mønter på Københavns Slot, da sender jeg her en model af papir, hvorefter du skal lade gøre stempler til at præge mønten med«. Produktionen af den ringe sølvmønt begyndte 1644, og tilsvarende udmøntninger fandt sted i Norge og Hertugdømmerne (Glücksstadt). Af sølvmønter blev der præget 2 og 1 mark samt 4 skilling. Profiten for kongen var stor, og mønterne blev senere nedsat i værdi, men vedblev at cirkulere meget længe. I 1788 findes en bestemmelse, efter hvilken hebræere skulle modtages efter vægt og prøve, og så sent som 1813 står der 27. feb. i Rigsbankens bekendtgørelser, at bl.a. justus judex eller hebræer 2 og 1 mark skal regnes for 9 1/2 lødige (finhed 0,590).

Heckenmünzen. Tysk betegnelse for hemmelige møntsteder. Mange tyske møntherrer havde allerede i middelalderen – ved siden af deres normale udmøntninger – et hemmeligt møntværksted (Heckenmünze), hvor der med stor fortjeneste prægedes slette og underlødige småmønter. Ofte brugte møntherreren fremmede møntstempler, så der reelt var tale om falskmøntneri. Højdepunktet for disse udmøntninger, som også kendtes fra Italien, var i den første → Kipper- og Wippertid omkring 1620 og den lille (den 2.) Kipper- og Wippertid omkring 1670-1690.

Hede, Holger (1894-1984). Dansk numismatiker, jurist og forsikringsmand, som af samlerne i dag hovedsagelig er kendt for sit værk om Danmarks og Norges mønter 1541-1814-1963 – et referenceværk, som indtil nu er udkommet i tre udgaver, sidst

i 1978. Sin møntsamlersinteresse havde han ikke fra nogen fremmed. Hans far, overretssagfører Chr.

Holger Hede medaljen udført 1977 af Harald Salomon. Formindsket gengivelse.

Hede delte hans interesse, og de blev begge indmeldt i Møntsamlersforeningen i 1914. H. Hede ledede en række store møntauktioner lige fra L.E. Bruuns dubletauktion 1925 til Ragoczys auktioner 1959 og 1961. Som forsker på det numismatiske felt var han meget aktiv i årene 1955-1962, hvor han skrev en lang række artikler om danske mønter, alt sammen resultatet af de forstudier, der skulle blive til hans store referenceværk. I 1945 var Hede den ledende kraft ved stiftelsen af »Selskabet Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings Venner«. Det har gennem en årrække skænket Møntsamlingen mange værdifulde mønter, som man ellers ikke ville have været i stand til

Hede

at erhverve. Hede blev valgt til æresmedlem af Dansk Numismatisk Forening 1964, modtog den Hielmstjerne – Rosencronske historiker-medalje 1975, og modtog 1978 den nyindstiftede Holger Hede Medalje udgivet af Dansk Numismatisk Forening. Medaljen var skabt af → Harald Salomon og bagsiden bar forneden Holger Hedes valgsprog: ESSE NON VIDERI (Være, ej synes).

Hedeby. Man mener, at Hedeby i Slesvig var møntstedet for de første nordiske mønter præget i 800 og 900-tallet. Først som efterligninger af Karl d. Stores Dorestad mønter, senere mønter med klart nordisk inspirerede motiver som vikingeskib, vikingetidsornamentik etc. Ca. 900-950 prægedes de såkaldte → halvbrakteater her med forlæg i de gamle Calulus-Dorestad typer. Antagelig er der præget mønter i byen til midt i 1000-tallet, da Harald Hårderåde brændte byen af.

Hedemora. Svensk udmøntningssted i Kopparbergs len i Dalarna, hvor Gustav Vasa (1521-1560) fra 1521-1523 slog 18 penningar klipping samt kopierede Chr.2.'s danske klippinge. Disse sidste er måske tillige præget i Söderköping.

Hedlinger, Johann Carl (1691-1771). Schweizisk medaljør og stempeleskærer, der 1718 tog til Paris for at videreuddanne sig. Ved baron Georg Heinrich von Görtz' mellemkomst kom han siden til Sverige, og her vakte hans arbejder straks lykke. I årene 1726-27 var han på en 18 måneders uddannelsesrejse gennem Europa til Italien, og den satte sig synlige spor i hans produktion, da han kom hjem. 1732 kom han i tjeneste hos den danske konge Chr.6., og 1735-1737 virkede han i Skt. Petersborg. 1739-1744 arbejdede han i Schweiz og var ganske kortvarigt i Sverige, inden han tog fast ophold i sit fædreland. Han vedblev dog at

have gode relationer til Sverige, udførte en del svenske medaljer og var svensk hofmedaljør til sin død i 1771. Hans efterladte værker består af ca. 200 medaljer og mønter, segl, voks-pousseringer, tegninger og skitser.

Lit: P. Felder: Medailleur Johann Carl Hedlinger 1691-1771. Leben und Werk. Aarau/Frankfurt 1978; MK 1979 s.28-30; NNUM 1948 s.159f.

Hekte betyder på græsk »sjettedel«. Hovedsagelig en betegnelse for → elektronmønter fra Mytilene, Phokaia, Kyzikos, Lesbos og andre steder i værdi og vægt af 1/6 elektronstater. Mønterne er præget mellem ca. 600 og 350 f.Kr. Moderne kata-

*Mysien, Kyzikos:
Elektron-hekte ca. 460 f.Kr.*

logforfattere bl.a. David R. Sear foretrækker at kalde dem 1/6 elektronstater (Electrum sixth). Vægten af disse stykker varierer mellem 2,36 og 2,9 g.

Heller (Haller, Häller). Oprindelig en let pfennig på 0,55 g, først præget 1200 i Hall i Schwaben under kejser Friedrich I. Forsiden havde et kors med kugler for enden af korsets liner, og på bagsiden var afbildet en hånd, hvorfor mønten også gik under navnet: händleinheller. I omskriften fandtes kejsernavnet og bynavnet Hall. Fra Østrig spredte mønten sig ud over Syd- og mellemtykland, hvor den blev utrolig populær. Den er sidst præget i Hall 1494, men andre steder fortsatte prægningen. I 1500-tallet blev heller en skille-mønt til en værdi af 1/2 pfennig. Flerdobbelte heller f.eks. 8 heller stykket eller → fettmännchen spillede i Köln og Jülich en stor rolle. Hellen blev i øvrigt Tysklands første kobbermønt, idet frankfurter-

Tysk Østafrika: 20 Heller 1916.

helleren siden ca. 1690 blev præget i rent kobber. Bayern, Frankfurt og Hessen var de sidste, der prægede denne mønt, der var lig 1/2 kreuzer eller 1/2 pf.

En ny heller blev indført af Østrig i 1892 som 1/100 krone og var i brug til 1918.

Møntenheden er endvidere benyttet i Tysk Øst Afrika 1904-1916 som 1 rupie = 100 heller.

Helsingør. Byen havde 1607-1610/11 en → Forpagtningsmønt med hollænderen Hans Flemming som møntmester. Byen er muligvis valgt på grund af inddrivelsen af øresundstolden her, fordi det ville være let at få ædelt metal til udmøntningerne. Der er bl.a. slået sovereign, ungarsk gylden, breddaler, speciedaler, løvedaler, mark, 8, 4, 2 og 1 skilling samt hvid.

Hemi betyder på græsk »halv«. Møntnavne med et foranstillet hemi angiver den halve møntværdi, f.eks. → hemidrachme (1/2 dr.) og → hemiobol (1/2 obol).

Hemiassarion. Mønt af værdien 1/2 assarion eller 1/2 as. Denne mønttype blev i romersk kejsertid præget for en del lilleasiatiske områ-

der. Møntenheden er angivet på nogle typer fra øen Chios ved Ionien.

Hemidrachme. Græsk sølv mønt til en værdi af $1/2$ drachme = 3 oboler også kendt som → triobol. Mønten optræder i alle græske møntsystemer i den klassiske og hellenistiske perio-

Korinth: Hemidrachme ca. 300 f.Kr.

de, undertiden også som guldmønt. Efter → drachmen var det den hyppigste nominal. I den romerske kejseretid, især i første halvdel af 100-tallet, findes møntenheden blandt de → alexandriske bronzemønter.

Hemihektion. Elektronmønt til en værdi af $1/2$ → hekte eller $1/12$ elektronstatér fra det græsk-lilleasiatiske område i den arkaiske periode. Hemihektion er sjældnere end den hele hekte.

Hemilitron. Fra begyndelsen en lille græsk sølv mønt udmøntet på Sicilien som $1/2$ litra eller → semis, bl.a. i Segesta og Eryx. Fra ca. 413

*Sicilien, Himera:
Hemilitron ca. 445-430 f.Kr.*

f.Kr. blev den præget som bronzemønt af mange sicilianske byer.

Hemiobol. Sølv mønt til en værdi af $1/2$ obol eller $1/12$ drachme, præget af mange græske byer i antikken f.eks. Athen, Korinth, Orchomenos ect. Senere også præget i bronze.

Hemitetartemorion. Lille græsk sølv mønt til en værdi af $1/2$ tetartemorion = $1/8$ obol. Dens vægt er kun 0,094 g efter Athens møntfod og er meget sjældent præget. Som bronzemønt er den bl.a. præget i Metapont.

Hemmelige stempler. I Rusland begyndte man 1735 at efterpræge andre landes guldmønter, da man var bange for, at en stigning i mængden af russiske guldmønter ville skabe mistillid i Vesteuropa. Man prægede derfor den verdenskendte hollandske dukat med såkaldte »hemmelige stempler«. De officielle myndigheder omtalte den som »den velkendte mønt«. Efter at Holland i 1849 midlertidig ophørte med prægningen af dukater, forsynede russerne deres kopier med årstallet 1849, indtil man indstillede prægningen i 1868. → Lille araber.

Lit: NNÅ 1973-74 s.50.

Hemmelige tegn → Bitegn.

Henri d'or. Fransk guldmønt præget fra 1549 under Henri II (1547-1559) og første franske mønt med årstal, ligesom kongens ordenstal var inkluderet i hans titel. Der findes også dobbelte og halve henri d'or.

Heraldik. Læren om våbenmærker og en historisk hjælpevidenskab, som for numismatikere og møntsamlere er vigtig, idet der på mange mønter findes et → våben eller et → våbenskjold. Foruden våbenskjoldet, der var det almindeligste, er på mønterne også gjort brug af behjælmede eller bevingede våbenskjolde, ligesom

der optræder → skjoldholdere. Endelig er brugt våbenkåbe og våbentelt. Andre våbner kunne være såkaldte → talende våbner. Skjoldformen ændrer sig med de skiftende tider, og for i beskrivelser af mønter at kunne gengive farverne i våbenskjoldet angiver man de heraldiske farver – de såkaldte → tinkturer.

Herbst, Christian F. (1818-1911). Dansk numismatiker og arkæolog, der allerede i sin skoletid interesserede sig for numismatik. 1843 blev han ulønnet medhjælper ved Møntsamlingen, idet han skulle assistere ved forevisningerne. 1841 skrev han et større indlæg i »Fædrelandet« angående møntmærker. Selv om Herbst havde været tilknyttet Møntsamlingen på dette tidlige tidspunkt, blev han dog først inspektør 1866. Derefter kom en række artikler, der hovedsagelig beskæftigede sig med danske møntfund, f.eks. Sandøfundet (1866), Bjergstedfundet (1867) og Brangstrupfundet (1867). Herbst formåede 39 danske lensbesiddere til at købe den vigtige del af C.J.Thomsons samling, nemlig de 12.683 europæiske middelaldermønter, og skænke dem til Staten (Møntsamlingen). 1886 udnævntes han til æresmedlem i »Møntsamlereforeningen i Kjøbenhavn«. 1891 blev Herbst direktør for Møntsamlingen og fratrådte 1898. På hans sølvbryllupsdag d. 20 marts 1885 fik han overrakt en medalje i guld (Bgs. 1058) som tak for sit arbejde inden for det numismatiske og arkæologiske felt. I 1900 købte Møntsamlingen Herbst's store pengesedelsamling (ca.2600 stk) for det dengang store beløb af 10.000 Kr.

Lit: MN 1981 s.10.

Hercules, Jeremias (-1689). Tysk medaljør, der i to perioder 1653-1655 og 1664-1689 var ansat som stempelskærer ved Mønten i København, hvor han har skåret møntstempler samt en række medaljer.

Lit: NFM Bind III nov.1919 s.173-176;

Hexa

Wilcke: Daler, Mark og Krone (Kbh.1931) s.130-134; G.Galster: Danske og Norske Medailler og Jetons (Kbh.1936) s.60-75; NR 1986 s.43-44.

Hexadrachme. Der hersker nogen tvivl om denne møntenhed. Ingen græske mønter kan med sikkerhed klassificeres som H., idet nogle sølv-mønter fra Kartago nu menes at

*Zeugotania, Karthago:
Guld hexadrachme ca. 256 f.Kr.*

være trishekels, og en guldudmøntning fra Demetrius I fra Syrien menes at være slået som attisk pentadrachme.

Hexagrammon. Byzantinsk sølv-mønt indført 615 under Heraclius (610-641). Mønten skulle veje 6 scripulæ (6,85 g) og være en dobbelt → miliaense (miliaresion). 1 H. = 1/12 solidus (2 karat guld), 2H. = 1/2 → tremissis. Udmøntningen synes at være et forsøg på → bimetalisme med et forhold mellem guld og sølv på 1:18. Mønten kom til som følge af nøden under perserkrigene og udmøntedes i store mængder af kejserligt sølv og senere også af nedsmeltede kirkeskatte. Mønten blev slået næsten regelmæssigt i ca. 70 år og ophørte som kurantmønt ved fredsaft slutningen 678. Der er ganske vist præget sølv-mønter efter dette tidspunkt, men kun i begrænset mæng-

*Byzans, Constans II og Constantinus IV
(654-659): Hexagrammon.*

de. Sidste kejser, hvis sølvmønt kan forsvares at kaldes H., er Philippicus (711-713). Rigtigere var det måske at kalde de sidste af disse mønter for ceremoni-mønter. De første H. mønter fra Heraclius til Tiberius III er lige så dårligt udført som kobber-mønterne, medens de senere, der alle er uhyre sjældne, er prægede med Solidus stempler.

Hiberno-Norse Coins. Engelsk betegnelse for mønter, som norske vikinger, bl.a. Sihtric, prægede i Irland, og som for det meste var barbariserede efterligninger af Æthelred II's (978-1016) engelske mønter.

Hielmstjerne, Henrik (1715-1780). Dansk embedsmand og samler, der oprindeligt hed Henrik Henriksen, men blev adlet Hielmstjerne 1747. Han var sekretær i medaljekommissionen og senere chef for Møntsamlingen i København. Foruden registreringen af hele samlingen skrev han også et værk med titlen: »Kong Christian den Fjerdes rare og store Qualiteter forestillet og oplyst af samme konges rare Medailler og Myndter«, Kbh. 1740. Værket blev først opdaget omkring 1930 på biblioteket på Fredriksdal. Over hans private møntsamling foreligger et katalog fra 1786 udarbejdet af registratør J. Weber. Samlingen blev på gunstige vilkår erhvervet af kongen i feb. 1812.

Lit: NFM Bind XIII (1932/33) s.233-239, 249-254, 265-270, 281-288 og 297-304.

Hildebrand, Bror Emil (1806-1884). Svensk numismatiker, der fra 1833 var ansat på Myntkabinettet i

Stockholm, fra 1837 som riksantikvarie. Han har skrevet om private og kongelige medaljer i flere værker, der udkom 1860 og 1874-75 samt hans ofte citerede og brugte: *Anglosachsiska Mynt i Svenska Kungliga Myntkabinettet*, funna i Sveriges Jord. 2.udg Stkh.1881.

Lit: Fornvännen (1934) nr.29 s.257-310.(Bibliografi)

Hildebrand, Hans (1842-1913). Svensk numismatiker og historiker og søn af Bror Emil Hildebrand, som han efterfulgte som riksantikvarie 1879. Har skrevet: *Sveriges Mynt under Medeltiden*. Stkh. 1887 – et værk der er kommet i nytryk med register i 1969. Derudover har han beskrevet Riksbankens samling af mønter og sedler i to værker fra 1889 og 1915. Sidstnævnte udkom efter hans død med en historisk oversigt af Oscar Montelius.

Lit: Svenskt biografiskt Lexikon Bd. 19 (Bibliografi)

Hildebrandtpriset. Svensk hæderspris indstiftet 1934 i anledning af 50-året for den svenske numismatiker, riksantikvarie Bror Emil Hildebrands død. Prisen uddeles af Svenska Fornminnesforeningen for »förtjenstfulla publikationer eller andra vetenskapliga insatser, som falla inom sagda områden: nordisk arkeologi eller medeltidsforskning inklusive urkundsutgivning samt numismatik«. I 1982 blev bl.a. Mats og Brita Malmer tildelt denne pris.

Lit: MK 1982 nr. 4-5 s. 116.

Hinkeben. Folkelig dansk betegnelse fra sidst i 1600-tallet for en underlødigt eller undervægtigt daler-mønt.

Hirschdukat blev udgivet i tilslutning til store jagter hos landgreve Ludwig VIII (1739-1768) af Hesse-Darmstadt, som var en lidenskabelig jæger. Møntens bagsidemotiv var en hjort.

Hirschgulden. Navnet på hele og halve kippergulden fra Württemberg til en værdi af 60 eller 30 kreuzer præget 1622 og 1623 i Stuttgart, Christophstal og Tübingen. Møntens bagsidemotiv var en liggende hjort. På en sjælden 120 kreuzer ses to hjorte. Samme navn bruges også om en 2/3 taler fra Stolberg. Mønttyperne er et yndet samlerområde. → Jagtmotivsamlings.

Hirtenpfennige. Eensidige pfennig fra byen Buchhorn. Møntens navn stammer fra bagsidens motiv med et bogetræ og et hyrdehorn (hirtenhorn).

Histamenon nomisma. Byzantinsk standard guldmønt også kaldt stamenon nomisma indført under Nicephorus II (963-69) og iøvrigt identisk med solidi. H.'s teoretiske

Byzans, Basilius II & Constantinus VIII (976-1025): Histamenon Nomisma (1005-1025).

vægt var 1/6 romersk ounce = 24 keratia (vægt karat) = 4,55 g. Dog vejer bevarede eksemplarer kun ca. 4,40 g. Samtidig prægedes en anden guldmønt: tetrateron nomisma, der var ca. 2 keratia (0,38 g) lettere. Da de første typer kun kan adskilles fra H. ved hjælp af vægt, har man heri set et forsøg på vinding fra statens side.

Senere kom dog en visuel adskillelse af de to typer. En samtidig historiker (Scylitzes) beretter, at skatter skulle betales med den tunge guldmønt: histamenon nomisma, medens staten selv betalte med den lettere guldmønt: tetrateron nomisma. Nyere forskning peger især på mulig-

Byzantisk histamenon nomisma (guldskyfat) fra Constantin X (1059-1067).

heden af, at de var bestemt for de nyerebrede områder i Syrien, hvor den fatamidiske denar havde cirkuleret. Den var lettere end H. Denne prægedes helt til Alexius I's reform i 1092, da den blev afløst af → hyperpyron. I slutningen af sin tid var den dog blevet forringet ved tilsætning af sølv. I begyndelsen havde mønten størrelse som en solidus, men efterhånden blev blanketterne større og tyndere, og til sidst var man nødt til at præge dem skålførmede (skyfate) for at stive dem af.

Hjelm. Dansk ø ud for Djursland, hvor Marsk Stig og andre af de fredløse, dvs. de dømte for mordet på Erik Klipping i Finderup lade den 22. november 1286, havde nedsat sig 1290. Her fremstillede de falske mønter, og efterlændskaber fra møntproduktionen, dvs. små kobberbarrer, tene og andre små kobberstykker

samt blindmønter er fundet ved udgravningerne 1894 og 1952. Desuden er fundet en hel del af de typer af »Borgerkrigsmønter«, de prægede. De fredløse blev fordrevet med våbenmagt 1306 af Erik Menved.

Lit: Nat.Arb. 1928 s.38-48.

Hjärnapsfyndet. Svensk møntfund fra Söndrebalg, Hjärnarp i Skåne. Hjärnarp er beliggende ca. 5 km nord for Ängelholm. Kungl. Myntkabinettet fik i 1978 indleveret nogle 1200-tals danske mønter til bestemmelse. Mønterne var en del af et fund, som ejeren påstod var gjort af hans morfars omkring 1890-tallet. Det lykkedes at få beskrevet de 66 mønter, inden fundet blev solgt til en handler. Museet har dog senere købt seks af mønterne fra skatten.

Lit: NNUM 1982 s.106-113.

Hjørring. Dansk by i Nordjylland. Her er kun præget en enkelt mønttype – en smuk brakteat under Svend Grathe (1146-1154, 1157).

Hoard → Møntfund.

Hog money (Hogge Money, Hoggies). Betegnelse for en serie mønter fra Bermuda (Sommer Islands), som udkom omkring 1616. Der findes fire værdier: Shilling, 6d, 3d og 2d. De er dårligt og groft præget i kobber og var oprindeligt forsølvede. På forsiden et vildsvin (hog), som blev medbragt af englænderne, og som senere hærgede øen, medens bagsiden afbilder den type skibe, de kom sejlene i. Svinet som motiv er i nyere tid brugt på landets 1 cent mønter fra 1970.

Hohlringsheller (da.: Hulringsheller). En hellertype præget af alle kurfyrster og byer i Rhinområdet fra ca. 1420. Det var en eensidig prægning (→ brakteat), der lidt inde fra kanten havde en hul ring til beskyttelse af midtermotivet og for at gøre mønten stivere. Disse mønter var af

Hole

dårligt sølv og blev hurtigt mørke og sorte. Derfor blev de i folketale benævnt som möhrchen (små mørke). I 1600-tallet var de af rent kobber.

Holey Dollar. Lige siden koloniseringen i 1788 havde man i Australien en haft mangel på småmønt. 1791 besluttede guvernøren i New South Wales, at spanske dollars, de såkaldte 8 realer, skulle være koloniens første legale mønt. Engelske og andre landes mønter kunne også cirkulere, men der var altid mangel på småmønter. Den 26. november 1812 ankom et skib medbringende ca. 40.000 stk. 8 realer. Guvernøren fik den gode ide at hugge hul i mønterne, således at mønter med hul fik værdien 5 shillings, medens det udhuggede stykke blev stemplet med værdien 15 pence og dermed løste problemet med småmønter. Mønterne blev inddraget 1829, og i dag eksisterer kun ca. 200 af disse såkaldte holey dollars. Australien har i anledning af sit 200 års jubilæum i 1988 udsendt en moderne holey dollar bestående af en stor sølv mønt med hul samt en mindre mønt – en såkaldt → dump, der passer i hullet.

Holm, Johan Chr. (1914-1987). Dansk mønthandler og numismatiker, der egentlig skulle have været cand. polit., men fandt studiet for kedeligt. Efter en tid i USA kom han til firmaet Otto Mønsted, hvor han arbejdede en årrække. 1949 begyndte han som mønthandler i Skt. Pederstræde i København, de sidste år dog i Landemærket. Joh. Chr. Holm havde mange interessefelter, bl.a. de antikke mønter, grønlandske mønter og sedler og danske mønter og medaljer. Mange samlere har benyttet hans optryk af Mansfeld Büllners bog om de danske borgerkrigsmønter 1241-1377, hvortil han lavede et nyttigt index. Han skrev mange artikler om grønlandske mønter og sedler; en bog med titlen: »De dan-

ske mønter« fra 1969, og for Politiken forfattede han »Nordiske mønter efter 1808«. Joh. Chr. Holm var medlem af Dansk Numismatisk Forening fra 1932 samt stiftende medlem af IAPN, den internationale sammenslutning af professionelle mønthandlere, som gjorde ham til æresmedlem 1984.

Lit: MN 1974 nr.3 s.79-80; NNUM 1984 s.102-104, 1987 s.40; Møntsamlere 1994 nr.2 s.22-23.

Holmberg, Berta (1877-1943). Svensk lærerinde, der 1916 overtog sin far D. Holmbergs mønthandel, som hun drev til sin død 1943. 1931 bearbejdede og fuldførte hun det arbejde, som I. Bonnier i manuskript havde efterladt ved sin død, og 1941 skrev hun: »Fredrik I's mynt af riksdaler valörer beskrivna og grupperade«. Hun var meget flittig; herom vidner de mange lager lister og auktionkataloger, som Holmbergs mønthandel producerede under hendes ledelse.

Holmberg, Daniel (1845-1916). Svensk mønthandler, der før sin etablering 1882 var bogtrykker. Som møntsamlere begyndte han i en ung alder og blev med tiden ret dygtig i sin metier. Fra 1886 til 1908 var han i Sverige den eneste, der drev mønthandel i større stil. 1894 udgav han: »Mynt af guld, silfer och koppar präglade i Sverige och dess utländska besittningar 1478-1892 samt i Norge efter föreningen med Sverige«. Et tillæg til dette udkom 1899. Efterfulgtes af sin datter → Berta Holmberg.

Lit: SNT 1990 s.61-62.

Holmboe, Christopher Andreas (1796-1882). Norsk professor i orientalske sprog og chef på deltid for Universitetets Myntkabinett i Oslo fra 1830 til han trak sig tilbage som 80-årig på grund af sygdom 1876. Holmboe fortsatte med at fuldføre kataloget over samlingens romerske

mønter. 1834 fremkom → honfundet, som Holmboe publicerede året efter, og samtidig var der kommet så meget styr på samlingen, der nu talte 14.000 stykker, at den kunne beses af publikum. Holmboe arbejdede ihærdigt for at skabe en universal-samling, og i hans 46 år lange embedstid øgedes samlingen fra 9.000 til 43.000 stykker. 1841 udgav Holmboe en oversigt over Norges ældste møntvæsen som publiceredes sammen med → Dælskatten. Han skrev også en længere mønthistorisk indledning til → Schives beskrivelse af middelaldermønterne, ligesom han fra omkring 1840 til 1865 konstant var i brevveksling med → C.I.Schive om dennes værk. Holmboe førte tillige en omfattende korrespondance med en række udenlandske numismatikere.

Lit: NNUM 1940 s.2, 1945 s.149, 1951 s.141, 1967 s.252; MN april 1975 s.I-II.

Holmens Hæderstegn → Medaljer – belønningssm. etc.

Holmgren, Léo (1904-1989). Svensk medaljør og møntgravør, født i Paris, kom til Sverige som 10-årig. 1823-24 var han elev ved teknisk skoles tegneundervisning, hvorefter han kom på Konsthögskolan 1925-1930, afbrudt af et ophold i Paris 1927, hvor han var ansat på Den franske Mønt. Carl Milles var en af hans lærere på Konsthögskolan, og fra 1928 fik han tillige undervisning af medaljegravør → Erik Lindberg. 1930 modtog han den kongelige medalje. Han fik privat atelier på Kungsholmen og arbejdede periodevis på Myntverket, inden han i 1944 efterfulgte Erik Lindberg som chefgravør. Mange medaljer kom fra hans hånd, og han foretrak den støbte medalje. Han deltog ivrigt i → FIDEM's udstillinger og møder. Af mønter blev det ikke til så mange, og det nagede ham, at han ikke vandt konkurrencen om de nye mønter efter Gustav V's død i 1950.

Imidlertid har han skabt alle minde-mønterne siden 1952. Af cirkulerende mønt har han udført Gustav VI Adolf kobbernikkel-mønterne (5 kr, 50, 25 og 10 øre), 5 øren i bronze 1972 samt forslag til Carl XVI Gustaf 5 kronen i nikkell. Efter sin pensionering i 1974 arbejdede han for Sporrøng og skabte en række interessante medaljer.

Lit: Samlar forum nr.1 1974 s.7; SNT 1990 s.10-11; NNUM 1990 s.33-34.

Holst, Hans J. (1891-1956). Norsk numismatiker, dr.phil og første bestyrer på fuldtid af Universitetets Myntkabinett fra 1926 til sin død 1956. Holst var en velkvalificeret leder, der gjorde Myntkabinetet til et godt fungerende videnskabeligt institut. Han udbyggede biblioteket og holdt forelæsninger i numismatik samt påbegyndte en serie publikationer, indledt med Fr.Schjøths: *Currency of the Far East*, en bog som i dag betragtes som en klassiker vedr. de kinesiske mønter. Gennem sine 30 år blev det til mange afhandlinger og artikler. I 1927 var han en af initiativtagerne til stiftelsen af → Norsk Numismatisk Forening, og han var formand i de fem første år. På sin 60-års dag den 17. juni 1951 blev han hædret af en kreds af venner og institutioner for sin videnskabelige forskning og modtog en medalje, udført af Emma Matthiassen og præget af møntgravør Øivind Hansen, Den kongelige Mynt i Kongsberg.

Lit: NNUM 1951 s.85-90, 1956 s.213-215; MN april 1975 s.III.

Honfundet. Værdifuldt norsk skattefund, der kom for dagen i august 1834 på gården Hon i Øvre Eiker Buskerud fylke, da en mand gravede i jorden. 2 1/2 kg guld kom til syne i form af pragtsmykker og 20 mønter, bl.a. 4 solidi, 5 franske, 1 angelsaksisk og 10 kufiske mønter. Yngste mønt var fra 852 e.Kr., så skatten må være gemt i den senere del af

800-tallet. Fundet blev indløst med 2039 speciedalere, som deltes mellem finderens og grundejeren. Manden, som fandt guldets, købte sig en gård.

Lit: Norsk Num.Forenings småskrifter nr.4 (1931) s.iff; NNÅ 1936 s.9, 1951 s.17-27.

Horngröschén. Saksisk sølvgröschén udmøntet 1465-1469 af Ernst (1464-84), Albrecht og Wilhelm. En ualmindelig smuk mønt med et behjælmet våbenskjold på begge sider. Bagsiden viser Thüringens løveskjold med bøffelhorn – deraf navnet. Værdien var 9 pennige eller 1/20 rhinsk gylden. Vægten var 2,92-2,66 g og finheden 0.500. Mønten siges også at være kaldt → zinsgröschén og blev kun præget til 1469, hvorefter den blev afløst af → spitzgröschén.

Hornguld. Betegnelse for det knapt 10 karat holdige guld, som de såkaldte → horngylden var præget af, dvs. betegnelse for meget ringe guld. → Guld.

Horngylden (Hornsche Gulden, Hoorngulden). Guldgylden præget af biskoppen af Lüttich, Johan IX af Horn (1484-1506). Mønten var så ringe, at den med rette kun blev regnet til 1/2 rhinsk gylden. Det er fra denne mønt betegnelsen → hornguld for en slet guldlegering er afledt. I Polen og Preussen var H. et kollektivnavn for alle de slette nederlandske gylden. (→ Arnolds-, Davids-, Postulat- og Reinoldsgylden).

Hornsølv. Betegnelse for et på sølv-mønter fastsiddende lag af forskellige sølvklorider, der er dannet, medens mønten har ligget i jorden. Ofte er der i dette lag også sølvsulfid og andre urenheder. Farven på dette lag er nærmest brunsort, og der skal en konservator til at fjerne det, idet egne forsøg for det meste

mere skader mønten end det modsatte.

Horsens i Jylland fungerede som møntby under Svend Grathe (1146-1154, 1157) og Valdemar I (1154-1182), hvor der er præget et par smukke brakteater.

Hryven. Møntenhed i Ukraine 1918-1920. 1/2 karbovanets=1 hryven =100 shahiv. Der er udsendt en del sedler og frimærkepenge, men ingen mønter. Efter Sovjetunionens opløsning indførte Ukraine karbovanets=1 sovjet rubel. Landet har i Canada fået trykt sedler i den gamle hryven møntenhed, men i efteråret 1995 var disse endnu ikke udgivet.

Hulmedalje. Betegnelse for to forskellige typer af støbte medaljer. Den første type var de eensidige medaljer – ofte ret store, hvor bagsiden er → incus (trykket ind) eller hul. På grund af støbetechnikken gengav den motivet i ret grove træk eller slet ikke. Medaljer fremstillet på den måde var for det meste i bronze. Den anden type bestod mest af sølvmedaljer, med de enkelte sider støbt meget tyndt og derefter ved hjælp af en ring sat sammen, så der opstod et hulrum i midten. Disse typer kunne også præges af tynde sølvplader og sættes sammen, så der fremkom et hulrum. De støbte hulmedaljer var i 1600-tallet meget populære i Holland. Hulmedaljer i sølvblik var som regel udfyldt med voks, for at de ikke skulle blive trykket sammen. En sådan række ovale hulmedaljer findes i Danmark under Fr.3. og Chr.5. (Galster 106-113). En nyere dansk medalje i anledning af Industriudstillingen i København 1888 findes både som alm. medalje (Bgs.510) og som hulmedalje (Bgs.509) til at skille ad. Indeni var et foldeud prospekt med 12 kendte bygninger.

Hulm

Hulmedalje fra den nordiske industri-, landbrugs- og kunstudstilling 1888 i København (formindsket gengivelse).

Hulmønter. Mønter der, i modsætning til senere gennemhullede stykker, har fået hullet ved møntens prægning eller ved blankettens fremstilling. De tidligst kendte hulmønter er de kinesiske cash, hvor hullet havde to formål. Dels kunne mønterne trækkes på snor til en streng bestående af 50, 100 eller flere mønter, og ved fremstilling af støbte cash mønter, skubbede man dem på en firkantet pind, så de ikke drejede, når man filede støbegraterne til. I nyere tid har man brugt hullet som en hjælp til at skille møntværdier fra hinanden – en hjælp til svagtsende og blinde.

Hulpenninge. Betegnelse for senmiddelalderlige små → brakteater særlig præget i Nordtyskland. Især i 1300-tallet var der en stor produktion i Lübeck, Hamburg og Mecklenburg, og de spillede en betydelig rolle som småmønt i Danmark til slutningen af 1500-tallet. Det største

Svensk hulpenning præget i Stockholm under Albrekt af Meklenborg (1363-1389, 1395).

fund i Danmark af hulpenninge er → Kirialfundet, nedlagt omkring 1365, som indeholdt 78.721 stykker. I Danmark har navnlig Erik af Pommern (1396-1439) præget mange hulpenninge. En dobbelt hulpenning kaldes normalt → blaffert. → Brakteatprægning, → Schüsselpfennig.

Hundetegn → Kynesematologi.

Hundetænder. Samlet til kæder var de et højt værdsat betalingsmiddel i Ny Guinea, Admiralitetssøerne, Guadalcanal og San Cristobal. Det var kun hjørnetænderne og tanden lige bagved der brugtes. Hunde var

sjældne i mange af områderne, og en mand kunne ikke blive gift uden at besidde en sådan kæde. Derfor indførte europæerne kopier i glas eller porcelæn i handelen med Ny Guinea og omkringliggende områder.

Hundsgylden er undertiden en betegnelse for et 60 kreuzer stykke udmøntet 1675 i Öttingen af Albrecht Ernst I (1659-1683). På bagsiden ses en hund og omskriften: VIGILANTIA ET FIDELITATE (årvågenhed og pligtro).

Hunehals. Slot i Halland, hvor der af de fredløse i en forholdsvis kort periode fra 1290-1295 er præget en mønt (MB 305/306).

Husmannspenge. Betegnelse for en række primitive mønttegn brugt i Rakkestad i Norge i 1800-tallet. De har været afregningstegn mellem husmanden og husbonden. Tegnene var normalt fremstillet af en hård træsort, af form som en knap og med indbrændt eller indskåret værdi eller ejer-initialer. De almindeligste havde værdien 8 (skilling) en såkaldt sommerskilling, idet 8 skilling var betaling for et sommerdagsværk. Tilsvarende findes 6 (skilling) benævnt winterskilling. Betalingen var her lavere, idet der i de mørke måneder

Ny Guinea 1 shilling 1936 med afbildning af en hundetandskæde, der tidligere spillede en stor rolle som betalingsmiddel.

Hundetandskæde med europæiske imitationer i porcelæn.

ikke arbejdedes i så mange timer om dagen. Der findes også tegn for 24 skilling (rigsort) og 1 daler. Omkring juletid holdtes hovedopgør mellem husmanden og husbonden. Så blev de opsparede husmannspenge optalt og indløst med gangbar mønt.

Lit: Oslo Num. Forening 1974 nr.14 s.115+118; NNÅ 1977/78 s.269-270; Oslo Mynthandel Auktion 12 (1984) s.49.

Husum. By i Slesvig, hvor der af Hertug Frederik 1514-1522 er præget mark, 1/2 mark, 1/4 mark, dobbelt-skilling, skilling og søsling efter lybsk møntfod. Desuden er den berømte og sjældne → husumdaler slået her 1522. Møntværkstedet havde til huse i »Das Herrenhaus« – en dobbelt-gavlet renæssancebygning beliggende på markedspladsen, hvor den endnu kan ses. Møntværkstedet blev nedlagt 1522 og et nyt indrettet på Gottorp Slot samme år.

Husumdaler. Navnet på en sølvgyl-den slået 1522 i Husum af Hertug Fredrik (1514-1522) – den senere Frederik 1. Forsiden viser hertugens portræt i profil. Hans lidt sure ansigts-træk, hans karakteristiske skipper-skæg og hans hovedtøj og beklædning menes at vise, hvordan han virkelig så ud. Der er altså tale om den ældste nordiske mønt med portrætlighed. Møntens vægt var ca. 28,9 g, hvilket er mere end de sølvgyl-den, som Chr.2. havde ladet slå, og som vejede 27,06 g med en finvægt på 23,68 g. J. Wilcke har i sin tid fremført, at den skulle være slået efter lybsk møntfod som et dobbelt mark-stykke, men i så fald skulle den have vejlet 35,21 g.

Huså. Sted i Jämtland i Sverige, hvor der 1748 produceredes → plåt-mynt i værdierne 1 og 1/2 daler. Stemplerne blev fremstillet i Avesta, og pladerne kom fra Gustafsbolaget,

hvilket fremgår af bogstavet G i stemplet.

Hvid. En lille sølvmønt først præget i Nordtyskland fra omkring 1360. Fra begyndelsen havde mønten en vægt på ca. 1,3 g med en finvægt på ca.1,1 g. Mønten var således af godt sølv, dvs. sølv hvori der ikke var blandet for meget kobber, og den så derfor lys eller hvid ud – deraf nav-

Lübeck: Witten (4 pfennig) for 1379.

net. I Tyskland kaldtes den også albus, som er den latinske betegnelse for hvid, eller man kaldte den slet og ret for witten. Da mønten blev introduceret, gjaldt den som et 4 penninge stykke og kaldtes derfor undertiden også veerling. Den fik snart stor udbredelse og dannede grundlag for det Vendske Møntforbund 1379.

I Danmark sås den efter borgerkrigsperiodens sammenbrud først i Flensborg fra 1360'erne og senere i Ribe i 1370'erne. Der blev i Flensborg også præget 1/4 hvid (viertelwitten). Møntenheden spillede en stor rolle i Danmark under Erik af Pommeren (1396-1439), Christoffer af Bayern (1440-1448), Chr.1. (1448-1481) og Hans (1481-1513). Faktisk var det sådan, at de eneste mønter Chr.1. udmøntede, var disse hvide. De kaldtes også for korshvide på grund af bagsidens motiv: et skjold med et stort kors over. På dette tidspunkt var de danske hvide blevet ret dårlige. idet der kun var godt 25% sølv i dem – resten var kobber. Dette fristede adskillige nordtyske fyrster til at lave efterligninger for at tjene lette penge.

Mønttypen er også præget i 1500 og 1600-tallet i Danmark. Under

Hvid

Chr.4. (1588-1648) var sølvindholdet sunket til 9,3% (finhed 0.093), hvilket i 1619 fik møntmester Schwabe til at skære et stempel til en ren kobberhvid med en større diameter og med angivelsen hvid. Det blev dog ved forsøget, og den eneste hvid, Fr.3. har præget, bærer årstallet 1651. Også denne var af kobber og blev indkaldt allerede året efter. Endelig lod Chr.5. præge for 1000 rigsdaler hvide i 1686. Det var en lille mønt på kun 0,5 g, og eftersom finheden var 0.125, indeholdt den kun 70 milligram sølv! Allerede 1693 blev der slået 1/2 skilling i rent kobber, og dermed var hviden ude af billedet. Men udtrykket »ikke en hvid« lever videre den dag i dag i det danske sprog.

Hvidkogning. Betegnelse for den kemiske behandling af billonmønter, dvs. mønter med sølvindhold lavere end 50% (finhed 0.500), hvorved kobberet i møntens overflade forsvandt, så mønten lignede en god sølv mønt. Behandlingen bestod i kogning i en opløsning af salt og vinsten. Fremgangsmåden var allerede kendt i romertiden, hvor antoninianerne ofte var udsat for hvidkogning. I Danmark har metoden været anvendt fra 1300-tallet og helt op i 1700-tallet.

Hvidmetal (Hvidtmetal). Legering bestående af tin og antimon samt eventuelt bly. Legeringen, der har en hvid farve, benyttes undertiden til tokens, billige medaljer samt til prøveafslag af uuhærdede stempler. Dets blødhed gør, at det ikke egner sig til egentlige omsætningsmønter.

Hvitabyfundet (Witabyfundet). Skånsk møntfund fra 1775, hvor 122 vikingetidsmønter blev fundet ved pløjning af jorden. En ung svensk tegner C.G.G.Hilfeling, der i sommeren 1775 af den danske historiker Jacob Langebek var sendt på en antikvarisk rejse til Skåne, kom over det-

te fund, som han afteggede minutøst. Kun een mønt fra det oprindelige fund ligger på Den kgl.

Mønt- og Medaillesamling i København, men heldigvis eksisterer Hilfelings smukke tegninger.

Lit: NNÅ 1939 s. 125-159.

Hvit Rosat (Kvitrosa, Albus Rosatus). Navn på en lille norsk hvid penning udmøntet efter 1293 af Eirik Magnusson (1280-1299) og tillige af Håkon Magnusson (1280-1299-1319) først som hertug og senere som konge. Mønten har sit navn fra den første type, der på bagsiden havde en roset i korsvinklerne.

Hwan. Sydkoreansk møntenhed anvendt en kort årrække mellem 1953 og 1962. Oprindeligt valgtes møntenheden won i 1948, men den blev forladt i 1953 til fordel for hwan. Da won igen blev indført efter 1962, var forholdet at 1 won=10 hwan.

Hybride mønter → Stempelkobling.

Hyperpyron. Byzantinsk standard guldmønt indført af Alexios I ved hans gennemgribende reform 1092. Det var en → skyfat (skålformet) mønt vejende ca. 4,3 g og med en finhed på ca. 20 1/2 karat. (Ifølge

dens navn »overfin lutret« skulle den holde 24 karat). Den afløste → histamenon nomisma og den tidligere solidus. 1 H.=3 electron aspron trachy=48 billon aspron trachy. H. forringedes fra sidste halvdel af 1200-tallet. Under Michael VIII (1261-82) fra 16 til 15 karat, under Andronicus II (1282-1328) fra 14 til 12 karat og under John V (1341-91) til 11 karat. Guld hyperpyron blev afløst af en ca. 8-9 g tung sølv hyperpyron (=4 venetianske grossi) kort efter 1354.

Hæderstegn → Medaljer – belønningssm. etc.

Hækkerupsættet eller Hækkerupmønterne er den almindelige samlerbetegnelse for de danske bronze 1 og 2 ører, der aldrig blev sendt i cirkulation på grund af 1 og 2 ørernes endelige inddragelse, men solgt til samlerne i sæt bestående af 4 stk 1-ører (1960, 62, 63 og 64) og 6 stk 2-ører (1960, 62, 63, 64, 65 og 1966). Sættet har fået navn efter den daværende økonomiminister Per Hækkerup, som bl.a. bladet → Møntsamlernyt opfordrede til at overtale Den kgl. Mønt til at lade samlerne få mulighed for at købe disse mønter, hvis salg endda kunne gå til et godt formål. Den kgl. Mønt bøjede sig for ministeren, og interesserede kunne forhåndsbestille sættet til en pris af 25 kr. i tidsrummet 1. jan – 30. juni 1973. Da Den kgl. Mønt skulle pakke sætterne, opdagede man, at 2-øren 1963 slet ikke var præget, men da man havde annonceret dem til salg og fået fremstillet emballage, var der ikke andet at gøre end at fremstille et arbejdsstempel og præge mønterne. Lidt over 100.000 sæt solgtes til samlerne.

Lit: MN 1972 s.53,66; 1973 s.25,111,137,147; 1974 s.29,34,48; Montavisen nr.11 (nov.1979) s.1 + 31.

Håvikfundet. Et af de største norske dalerfund kommet for dagen

Byzans, Alexius III (1195-1203):
Hyperpyron.

den 22. april 1961 på gården Håvik, Skjold i Rogaland, som omfattede 120 dalere i en skindpose, antagelig i et træskrin. Af dalerne var kun 2 norske og 1 dansk; ellers var det tyske og nederlandske dalere. Ældste mønt var fra 1585 og yngste mønt havde årstallet 1666.

Lit: Aftenposten 5.7.1961, 25.7.1961; NNÅ 1962 s.158-165.

I

IAPN → International Association of Professional Numismatist.

Ichibu-gin. Rektangulær japansk sølv mønt. Ichi er japansk for een; bu var tidligere en vægtenhed på ca. 8,64 g, men betyder egentlig »del«, og gin betyder sølv. Mønten er præget i tre perioder med faldende finhed: Tempo perioden (1837-54) med finhed 0,991; Ansei (1859-68) med

Ichibu gin fra Tempo perioden (1837-1854).

finhed 0,873 (tokugawa) og Meiji (1868-69) med finhed 0,807. Den sidste kaldes undertiden kaheishi bu gin.

Igelösa fyndet. Svensk møntfund 1924 fra Igelösa kirkegård ca. 10 km nordøst for Lund i Skåne. Et såkaldt depotfund (→ Ophobningsfund), bestående af 2060 mønter, hvoraf ca. 1850 engelske vikingetidsmønter. Slutmønten, der er tysk, giver det

tidligste nedlægnings tidspunkt (→ t.p.q.) på 1005.

Lit: NNUM 1981 s.62-67.

Ikan → Tindyr mønter.

Ikilik. Tyrkisk sølv mønt fra det ottomanske rige til en værdi af 2 piastres eller 80 para. Navnet kommer af det tyrkiske »iki«, der betyder 2. I Tunis var det en billon mønt til en værdi af kun 2 paras.

Imadi. Navn på riyal fra Yemen ud møntet under Iman Yahga (1904-1948) i 1344 AH (1925/26), en stor sølv mønt præget over en længere periode med samme årstal. Under efterfølgeren Iman Ahmad (1948-1962) kaldtes den → ahmadi (riyal). 1 riyal=40 buqsha= 80 halala=160 zalat.

Imami. Navnet på en sølv rupee fra det uafhængige Mysore i Indien under sultan Tipu Sahib (1782-1787) i 1786. Sultanen anførte muhammedansk tidsregning på sine mønter og hædrede de 12 imamer ved at give sølvrupeen navn efter dem.

Imitationer → Efterligninger.

Imperial. Betegnelse for en russisk guld 10 rubel præget under Elizabeth I (Elizabeth Petrovna) 1755. En poluimperial, dvs. en mønt i den halve værdi, 5 rubler, blev også præget. Ordet IMPERIAL optræder kun på mønterne 1895-97 (Yeo:A63), der alle er sjældne. Med indførelsen af guldrublen 1897 steg værdien af en imperial til 15 rubler.

Imperialis. Norditaliensk sølv mønt første gang præget af Frederik Barbarossa i Milano 1162 svarende til to af de tidligere Milano denarer. Vægten var mellem 0,820 og 0,945 g og finvægten ca. 0,55 g. Også andre norditalienske byer indførte denne mønt, bl.a. Cremona, Brescia, Bergamo, Pavia, Parma, Piacente og

Tortona. Den var i cirkulation indtil begyndelsen af 1400-tallet.

INC → International Numismatic Commission.

Inchiquin Money. I Irland er fra 1642 præget en række sølv mønter på irregulære blanketter klippet ud af erobrede og beslaglagte sølv talerkener, der var hamret flade. Mønterne findes i værdierne crown, half-crown, shilling, ninepence, sixpence og groat. Værdien, der kun bestod af en vægtangivelse i pennyweights (dwt.) og grains, var præget med et lille rundt stempel. Mønterne har fået deres navn efter Lord Inchiquin, der var leder af de protestantiske styrker.

Indian Head Cent. Populært navn for den amerikanske cent, der 1859 blev introduceret med et indianerhoved på forsiden. Fra 1859-1864 var mønten af kobbernikkel, men 1864-1909 blev den præget i bronze. 1909 afløstes den af en cent med afbildning af Lincoln. 5 cent (nickel) mønten 1913-1918 var også forsynet

USA 1 cent 1887 (Indian Head type).

med et indianerhoved på forsiden, medens bagsiden afbildede en bisonokse (buffalo). Denne mønt var designet af James E. Fraser, og model for forsidenes portræt var bl.a. Chief Iron Tails, medens bagsidens motiv var en bisonokse ved navn Black Diamond fra New York Zoologiske Have.

Indiktion er en 15-års cyklus, der i den byzantinske periode begyndte 1. september. Årstal i denne cyklus ses

Indi

hyppigst på kartago-mønter – især af guld. Indiktion indførtes hos romerne af Konstantin d. Store år 313 e.Kr. som led i vurdering og beskatning af folk i de underlagte lande. Denne oprindelige indiktion startede den 15. sept. Senere er den brugt af paverne som *indictio pontificalis*, der begyndte 1. jan.

Indio. Portugisisk sølv mønt præget fra 1499 under Manuel I (1495-1521) med en vægt af ca. 3,3 g og en finvægt på ca. 3 g. Dens værdi var 33 *reaes* (*reis*). Forsiden viser det portugisiske våben, medens bagsiden prydes af et stort kors. Mønten var præget til brug i de portugisiske kolonier, og navnet refererer specielt til de indiske kolonier.

Indo-græske mønter kaldes mønter i de tidligere seleukide provinser, Baktro-Sogdiana og Hindu Kush området vest for den øvre del af Indus floden, der frigjorde sig i 256 f.Kr. Det meste af Baktrien tabtes til skythiske angribere omkring 130 f.Kr. Efter en folkevandring splittedes landet i et vestligt og et østligt indo-græsk kongedømme, men omkring år 10 f.Kr. er de fleste spor efter græsk herredømme forsvundet som følge af kushanernes erobring.

Lit: D.R. Sear: *Greek Coins and their Value* Vol.II, nr.7497-7745; M.Mitchiner: *Indo-Greek and Indo-Scythian Coinage*, 1975.

Indre kontekst. Hermed forstås de oplysninger og sammenhænge, der kan «læses» af mønterne i et skattefund. Det kan f.eks. være udaterede mønter, som sammen med daterede mønter kan give et vist hold på de førstnævnte, ligesom slid giver en indbyrdes relation. Yngste mønt i fundet kan give et fingerpeg om, hvornår fundet er nedlagt, og ud fra størrelsen af fundet og mønterne kan man måske driste sig til at gætte, hvem der har været pengesummens ejer.

Indskrift på en mønt eller medalje er den vandrette tekst i modsætning til den cirkulære → omskrift.

Inflation. Fra latin *in'flatio*=oprustning, forringelse af pengenes værdi på grund af en stærkere stigning i efterspørgsel og købeevne end i udbud af varer og tjenesteydelser. Lige så længe der har eksisteret mønter, har man kendt til inflation. Der er den lille snigende inflation, de store inflationer som f.eks. den tyske i 1920'erne samt hyperinflationen i Ungarn, der kulminerede 1946. Alleerede i antikken kendte man til dette onde. Eksempelvis den ptolemæiske bronzeinflation i Ægypten i 3. og 2. årh. f.Kr., assens reduktion i det romerske rige eller den store inflation, der kulminerede under Gallienus. I middelalderens Europa opstod store lødige sølv mønttyper, men gennem århundrederne blev de gradvist forringede og endte tilsidst som ubetydelige skillemønter. Den tyske → Kipper- og Wipbertid i 1620'erne er et skrækindjagende eksempel. Inflationens årsag kan være flere ting, men uhæmmet produktion af stadig dårligere mønter eller en seddelpresse, der spyr pengesedler ud, er en væsentlig årsag. Den eneste mønt, der ikke er berørt af inflationen, er → dukaten. Den blev indført i Venedig 1285, vejede ca. 3,5 g og var af næsten rent guld – den beholdt sin værdi uforandret i århundreder.

Lit: Anne Kromann og J.S.Jensen: *Inflation* (Kbh. 1976).

Ingenio et arti → Medaljer-belønningsm.ec.

Inkunabeltaler. I anledning af de første frembringelser ved hjælp af bogtrykkerpressen kaldte man tidligere guldengroschen med fraktur eller munkeskrift op til 1520'erne for dette navn – hovedsagelig → klappmüntzen, → ursulataler eller → joachimstaler.

Inkuse mønter. Mønter, hvor forsidens billede ses fordybet på bagsiden. Til at præge sådanne mønter havde man et normalt forsidestempel i negativ samt et bagsidestempel i positiv, dog en anelse mindre, så der var plads til materialet. Denne prægemetode var meget anvendt i de græske byer i Syditalien i den arkaiske periode ca. 550-475 f.Kr. I den første tid var forside- og bagsidestempel stort set ens, bortset fra at den ene var i negativ og den anden

Ægina: Drakme ca. 380 f.Kr. Bagside med incusum.

positiv. Senere brugte man et andet og forskelligt motiv til bagsiden, men stadig som et positivt stempel. Disse inkuse prægninger finder vi bl.a. fra områderne Kaulonia, Kroton, Metapont, Poseidonia, Rhegion, Syrabis, Tarent mfl. Ideen med et positivt bagsidestempel er, at man på en forholdsvis tynd blanket kan få et højt og flot relief på forsiden. Et forbillede for denne metode har måske været → *quadratum incusum*. Brakteater og hulpenninge er på en vis måde også inkuse. Moderne mønter kan ved fejlprægning blive til inkuse mønter, hvis en færdigpræget mønt bliver siddende i maskinen og ikke skydes ud. Når den næste blanket skydes ind, vil den mønt, der sidder fast, virke som et positivt stempel, således at mønten kommer ud med et normalt positivt præg på den ene side og et fordybet præg på den anden side. Om sådanne fejlmønter benytter man dog bedre betegnelsen »brakteaterpræg«.

Inkusum → *Quadratum Incusum*.

Interregnum. Latinsk med betydningen »mellemergering«. Benyttes traditionelt som betegnelse for perioder, hvor ingen konge beklæder tronen.

Interregnums-mønter. Betegnelse for mønter slået i kongeløse tider. Blandt de danske er Rigsrådets udmøntninger af hvide og skillinge 1448 samt 2 skillingen 1533. Hviden, der traditionelt er henført til 1448, menes ifølge nyeste teser at være fra 1481-83. I Sverige er udsendt interregnumsmønter 1465-67 og i Norge en dobbelthvid 1523-24 mellem Chr.2.'s afsættelse og Fr.1.'s tiltræden. Disse sid-

Dansk skilling udmøntet under Rigsrådet (6.jan.-28. sept. 1448) i Malmö (G.21).

ste kaldtes undertiden også mulemønter, idet de er præget af Hans Mule på Akershus. I Tyskland havde kurfyrsterne af Pfalz og Sachsen i kejserløse perioder ret til sådanne udmøntninger, der også var kendt under navnet → vikariats-mønter.

Lit: NNUM 1995 s.34-39.

Interimstaler. Navnet på en satirisk daler (Dav.9445) udmøntet 1549-51 af byen Magdeburg som følge af det augsburgske interim i 1548, hvor Karl V tvang protestanter og katolikker til et foreløbigt kompromis (interim). På forsiden ses Kristus og et trehovedet uhyre. Det ene er et englehoved, det andet bærer den pavelige

tiara, og det sidste er forsynet med narrehat. På bagsiden ses Kristi dåb. Den plattyske indskrift på forsiden lyder: PACKE DI(CH) SATAN(VS) DV INTERIM.

International Association of Professional Numismatist, normalt forkortet I.A.P.N., er den vigtigste sammenslutning af internationale mønthandlere på et højt fagligt niveau. Foreningen er dannet den 12. maj 1951 i Geneve og havde i 1990 ca.130 medlemmer. Den har til opgave at koordinere alle forsøg og ideer, der kan udvikle den numismatiske handel, at opmuntre videnskabelig forskning og at propagandere for numismatikken. Foreningen har gennem tiden udsendt en række publikationer, ligesom den står bag det internationale forfalsknings kontor (International Bureau for the Suppression of Counterfeit Coins), der bl.a. gennem en årrække har udsendt »Bulletin on Counterfeits«.

International Numismatic Commission. (CIN: Commission Internationale de Numismatique) Den internationale numismatiske kommission er en organisation, der i 1990 talte 118 ordinære medlemmer fra 34 lande, hovedsagelig museer og andre videnskabelige institutioner. Dens hovedformål er at fremme overregionalt samarbejde. Dette gøres ved møder, ved udsendelse af kommissionens årlige publikation »Compte rendu« samt bladet »International Numismatic Newsletter«, der oplyser om numismatiske udstillinger, foredrag og forelæsnings på de numismatiske institutioner verden over. Ligeledes findes her en oversigt over bøger eller større artikler, der er under forberedelse. I.N.C. står også bag de store internationale numismatiske kongresser, der afholdes hver 4.-5. år. (1975: New York, 1979: Bern, 1986: London, 1991: Brussel) I disse kongresser kan private møntsamlere deltage. I forbin-

delse med kongresserne udsendes værket »Survey of Numismatic Research«, som indeholder nyt om den numismatiske forskning siden sidste kongres.

International Numismatisk Kongres → Numismatisk Kongres.

Inti. Hovedmøntenhed i Peru 1985-1990, hvor den erstattede møntenheden sol, idet 1 inti=100 centimos. På grund af inflation overgik man igen til sol, men da der kun var gået 5 år, siden man sidst havde brugt denne møntenhed, valgte man at kalde den »ny sol« (sol nuevos). 1 nuevo sol=1 million intis.

Inv. (Invenit). Forkortelsen inv. på medaljer betyder egentlig »er kommet på« og refererer til den, der har udtænkt udkastet eller leveret tegning eller model.
→ Fecit.

Irland. Dette lands mønthistorie går over 1000 år tilbage til de nordiske vikinger, der havde slået sig ned på Irlands østkyst og her prægede mønter efter engelsk forbillede, på samme måde som man i Skandinavien efterlignede disse typer. Kong Sigtryg Silkeskægs Dublin mønt ligner meget Æthelred II's (978-1016) typer både de såkaldte »long cross« og »short cross« typer. Ofte har de forvirrede indskrifter, og portrætterne er med en kraftig markeret næse. En del af disse mønter ligger på grænsen af de såkaldte → barbariske efterligninger. Senere typer er præget på tynde blanketter som enten → halvbrakteater eller → brakteater og udspiller deres rolle omkring 1150'erne. Denne første periodes udmøntninger kaldes normalt → Hiberno-Norse coins.

Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i København er så heldig at have en af de største samlinger af irske vikingemønter i verden. Dels har der været eksemplarer i danske

Irmi

fund, dels har man erhvervet mønter fra udenlandske fund; men størsteparten stammer fra de godt 200 stykker som → L.E. Bruun testamenterede til Museet.

Næste periode er den anglo-irske også kaldet »den engelske periode«, idet Henry II af England i 1171 erobrede Irland. De første mønter er dog ikke præget af ham, men i hans søn John's navn. Han blev udråbt til »Lord of Ireland« 1177. De første udmøntninger er fra ca. 1185 og hovedsagelig halfpenny, som fulgte den engelske sterling-møntfod. Som konge ca. 1204-1211 har John præget både penny, halfpenny og farthing. Det karakteristiske ved disse mønter er et trekant-motiv med kongens portræt en face i midten – en tradition som fortsatte helt indtil Edward III (1327-1377). I hele Henry VI's regeringstid (1422-1461) blev det kun til een udmøntning, en penny 1425-26 i Dublin. Under Edward IV (1461-1483) indførtes → groat efter engelsk forbillede samt en masse ændringer, idet kronemotivet blev afløst af et lokket og kronet portræt. En dobbel groat kom til 1467.

Med Richard III (1483-1485) og Henry VII (1485-1509) indledtes Tudormønt-perioden med de såkaldte »Three Crowns« mønter, med forsidens portræt erstattet af et våbenskjold, medens bagsiden viste tre kroner over hinanden. Under Henry VIII (1509-1547) introduceres nye typer og værdier samt en ny titulatur. Den irske harpe dukkede op for første gang på groat og 1/2 groat mønter fra 1534. Den irske numismatiker Michael Dolley mener, at det drejer sig om den harpe, som Henry VIII havde fået foræret af Paven, og som skulle have tilhørt den irske nationalhelt Brian Boru, død 1014 efter slaget ved Clontarf, i dag det irske nationale klenodie (Nationalmuseet i Dublin). Disse harpemønter var ikke helt så gode som de engelske, og denne forskel varede ved i århundreder. På disse harpemønter fand-

tes kongens og dronningens initialer på hver side af harpen, hvilket for Henry VIII's vedkommende vil sige, at 3 af kongens hustruer optræder her, Anne Boleyn, Jane Seymour og Katherine Howard. Tidligt 1544 blev sølvindholdet i mønterne reduceret til 2/3, og groat-mønterne benævntes sixpence eller sixpence groat. Under Edward VI (1547-1553) introduceredes shilling 1552, ligesom der også tidligere var præget threepence. Een shillingstype skiller sig markant ud, Mary og Philip's shilling 1555, med dobbelportræt, nøjagtig som den spanske → excelente.

Med James I (1603-1626) begyndte det såkaldte Stuart-dynasti. Mønterne skete der ikke store ændringer med, bortset fra at den kongelige titel nu lød: ANG.SCO.FRA.et HIB. REX. dvs. England, Skotland, Frankrig og Irlands konge. Der blev ikke præget regulær sølvmønt for Irland under Charles I (1625-1649), men under borgerkrigen 1642 kom en mængde nødudgaver fra forskellige stridende parter: → Inchiquin Money, → Kilkenny Money og → Ormonde Money. De næste store omvæltninger kom med James II's ankomst til Irland 1689, hvor han ville fortsætte sin kamp for tronen. Knaphed tvang ham til at præge mønter af nedsmeltede bronzekanoener. Disse mønter 1689-90 kaldes → gun money, og de forskellige udgaver er forsynet med månedsangivelser. Efter hans nederlag blev kanonmetal-mønternes værdi nedsat til 1/12 af pålydende. Crown blev til 5 pence og en shilling til en penny.

Med George I (1714-1727) begyndte den hanoveranske periode. En englænder ved navn → William Wood fik 1722 eneret på at præge kobbermønter for Irland. Han lod præge halfpenny og farthing 1722-1724, men mønterne blev boykottet i Irland, hvorved han blev tvunget til at stoppe produktionen. Han hjemkaldte alle mønterne og sendte dem til Amerika, hvor de kom til at cirku-

lere. Bortset fra → voce populi tokens 1760-1761 og → Northumberland shilling 1763 skal man frem til 1804, før der sker store ændringer. → Bank of Ireland udgav da en 6 shilling token. I 1805 kom en 10 og 5 pence token og 1808 en 30 pence token. De sidste irske mønter udkom 1822, men blev inddraget allerede 1826, hvorefter man i over hundrede år brugte engelske mønter.

Efter at Irland 1921 var blevet uafhængig udsendtes fra 1928 et sæt mønter med Boru's harpe centralt placeret på forsiden. Denne type havde indskriften: SAORSTAT EIREANN (fristaten Irland), men efter konstitutionen 1937 ændredes navnet til EIRE. I størrelse, materiale og vægt har mønterne dog fulgt de britiske, lige som man fulgte Storbritanniens overgang til decimalsystemet 1971.

Lit: Seaby: Coins and tokens of Ireland; Dowle & Finn: Guide Book to the Coinage of Ireland; R.A.G.Carson: Coins of Europe s.263-267; M.Dolley: Medieval Anglo-Irish Coins; MN 1975 s.328-332.

Irmilik → Yirmilik.

Isabella. Almindelig anvendt navn på en spansk 100 reales guldmønt udmøntet under Isabella II (1833-1868). Mønten blev ved den anden decimalserie til et 10 escudos (centen) stykke, der var en anelse tungere.

Ischal → Tschal.

Isernidere (Eisenschneider, Eisen-graber). Gammelt udtryk brugt om folk, der fremstillede møntstempler. Iser kommer af det tyske ord »eisen«, jern, og snidere betyder at skære, dvs. den person der skar eller graverede eller på anden måde fremstillede møntstempler. Stemplerne skulle dog hærdes, inden de kunne bruges i produktionen.

Island. Siden landet ved Kalmaru-

nionen 1397 blev en del af Danmark, benyttedes danske mønter. I 1918 blev Island en uafhængig stat i personalunion med Danmark. I 1922 fik man egne mønter, der 1922-1939 blev præget på Den kgl. Mønt i København. Møntenheden var krona (krone)=100 aurar (ører); entalsform: eyrir. Under 2. verdenskrig blev nominalerne 1 eyrir – 25 aurar præget af Royal Mint i London, medens 1 og 2 kronen blev præget af I.C.I. Metals Ltd. i Birmingham. 1942 blev 10 og 25 aurar præget i zink p.g.a. metalmangel. 1944, under 2. verdenskrig, løsev Island sig fra unionen og dannede en selvstændig republik. 1946 udsendte republikken sine egne mønter efter decimalsystemet med aurar og kronur. Det danske kongemonogram blev erstattet af det islandske våbenskjold. En stigende inflation har ført til større møntværdier samt en møntreform den 1/1 1981, hvor en ny krone var lig 100 gamle. Med reformen kom en række nye og smukke mønter med motiver fra havets verden. Af jubilæums mønter er præget en 500 kr. i guld 1961 i anledning af 150-året for Jon Sigurdssons fødsel, en 50 kr. nikkelmønt 1968 i anledning af 50-året for Islands selvstændighed, medens 1100-års jubilæet for bosættningen blev fejret 1974 med 2 solvmønter på 500 og 1000 kr. samt en 10.000 kr. i guld. Den sidste jub. mønt udkom 1986 som følge af 100-året for den første islandske seddeludgivelse. I 1930 udkom en privat serie i anledning af Altingets 1000-års jubilæum. Den bærer værdiangivelser indslået i randen, men er trods dette ikke mønter, men medaljer. Blandt samlere er der også stor interesse for de såkaldte → forbagningstegn.

Lit: NNÅ 1960 s.98-120.

Islands Møntsamlereforening → Myntsafnarafelag Islands.

Isshukin → Kin.

Italien. De første, der prægede mønter her, var grækere og dernæst romere, østgotere, lombardere, byzantinere og karolinger. Allerede tidligt begyndte en række uafhængige områder og byer, dog som ofte under den tyske kejsers overhøjhed, at præge mønt. I Norditalien var det → denari i Milano, Pavia, Verona og Lucca. Efter Frederik Barbarosas nederlag 1176 sluttede han våbenstilstand med byerne i det lombardiske forbund, og efter den tid begyndte en del byrepublikker at præge selv, f.eks. Firenze med deres → fiorino d'argento fra 1182 og fiorino d'oro eller → florin fra 1252. Genova kom med en guldmønt 1149, og fra omkring 1200 udgav Venedig sine grossus venetianus (→ matapan). En række italienske byer fulgte i øvrigt denne praksis fra første trediedel af 1200-tallet. I Syditalien og på Sicilien havde man fra 827 typiske islamiske dirhemer og fra 900 til 1000-tallet guld rubas for de fatamidiske kaliffer. Normannerne prægede efterligninger af de arabiske guldmønter og byzantinsk inspirerede follis. Kongeriget Neapel blev underlagt Charles af Anjou (1266-1285), hvilket førte til udgivelsen af en guldreal samt → carlin. En ny sølv mønt kendt som → gliгато holdt sit indtog fra 1304, ligesom der blev introduceret en guld ducaton (→ ducaton d'oro). Med renæssancen kom → Pisanos (Pisanello) portrætmedaljer og derefter fulgte velligende portrætter på en række guldmønter samt de store → testone sølv mønter fra Savoy under Charles I (1482-1490). Under Charles II (1504-1553) kom den store sølv → tallo. Af guldmønter fandtes scudo og → filiberto. Sølv lira som ækvivalerede 20 soldi blev den nye møntenhed under Victor Amadeus I (1630-1637), og under Charles Emmanuel III (1730-1773) var hovedguldmønten en → doppia. Hoved sølv mønten var → scudo a 6 lira. Milano under sforzaerne kom til at spille en ledende

rolle i økonomisk henseende. Mest kendt er den tunge sølv → teston præget af Galeazzo Maria Sforza (1468-1476). Fransk mændene har slået mønter som hertuger af Milano under Louis XII og Francis I, senere var det spaniere og østrigere, som herskede. Venedig fortsatte med sine guld zecchino eller dukater og sølv grosos. 1471 indførtes sølv lira a 20 soldi. Der blev også introduceret en guld scudo 1535 og senere en sølv → giustina a 8 lira. De pavelige mønter er præget mange steder bl.a. Bologna, Ferrara, Modena, Parma og Rom. I midten af 1400-tallet sloges gulddukat, sølvgrosso og giulio – oprindeligt grosso largo. Sixtus IV (1471-1484) udgav en dobbelt giulio og Julius II introducerer testonen. En piastra er først præget regelmæssigt af Sixtus V (1585-1590). Det moderne Italiens mønthistorie begynder 1796 og falder i tre afsnit: De talrige republikker i kølvandet af de franske hære. Dernæst det reducerede antal stater fra tiden efter 1815 og endelig sammenlægningen af hele Italien fra 1861. De enkelte republikker kørte efter 1796 videre med deres lokale møntstandarder, men efter 1816 blev lira, der før i de fleste stater var 20 soldi, til en decimalmønt á 100 centesimi – et system indført af Napoleon nogle år før. Italien tilsluttede sig allerede 1865 Den → Latinske Møntunion. Pavestaten derimod fortsatte med sit møntsystem til 1860. Efter indlemmelsen i det italienske kongerige i 1870 ophørte møntprægning, og først fra 1929 fik Vatikanet lov til at præge egne mønter igen. Kong Victor Emmanuel III (1900-1946) var en fanatisk numismatiker og hans samlerindsats er baggrunden for → Corpus Numorum Italicorum (C.N.I.).

Italma. Speciel aluminium legering (96,2% aluminium, 3,5% magnesium, 0,3% mangan), som har været anvendt til italienske mønter siden 1946.

Iter

Iterationstal → Navnetal.

Ivigtut. Lokalitet i Sydgrønland ved Grønvedal, hvor der fandtes kryolit, der kunne bruges som katalysator ved aluminiumfremstilling. I 1859 dannedes »Fabrikken Øresund«, som skulle stå for udvindingen i Grønland. Til brug for arbejderne, der alle var danske, anvendtes et sæt mønttegn i zink i værdierne 1 rigsdaler, 48, 16, 4 og 1 skilling. De bærer påskriften ØRESUND samt værdiangivelse og har været i brug 1859-1865. Da opstod et nyt selskab med navnet »Kryolith Mine og Handels Selskabet«. Mønttegn herfra er i zink, har indskriften IVIGTUT og

10 kr. i kobbernikkel med årstal 1922
men præget 1926.

værdiangivelse i ører. De er fra 1875 præget i flere serier i værdierne 100, (85), (70), 50, 10, 5 og 1 øre. Der findes enkelte fejlpræg samt overstemplinger etc., som man ikke kender nærmere til. I Ivigtut brugtes også private sedler med højere beløb, bl.a. blå »pakhusanvisninger« på 10 kr. fra omkring 1910. I vinteren 1921-22 brændte kontoret i Ivigtut og med det næsten hele beholdningen af penge. Der blev fremstillet midlertidige pengesedler, og på Den kgl. Mønt fik man præget en smuk

serie med årstal 1922 i værdierne 10 kr., 2 kr., 50 øre og 10 øre. 10 kronen, der var i aluminiumbrønde, blev i forbindelse med indførelsen af de danske aluminiumbrønde 2 kr. i 1924, der havde næsten samme diameter, ændret til kobbernikkel i 1926.
Lit: Møntsamlere 1990 Nr.1 s.26-33.

J

Jacobsen, Salomon Ahron (1755-1830). Dansk hofgravør og signetstikker, uddannet af faderen. 1776 udnævnt til hofgravør. 1788 arbejdede han i Stockholm som ædelstensskærer og optoges på det svenske Akademi. 1790 var han tilbage i København. 1796 blev han medlem af Kunstakademiet og fik på dets anbefaling 200 rigsdaler til at rejse til Stockholm for. Han skar eller eftergraverede lejlighedsvis stempler for Altonamønten 1799-1801, da Bauert ikke kunne klare mere. 1820 blev han professor ved Akademiet. Foruden møntstempler har Jacobsen forfærdiget en lang række medaljer (31 Bergsøc numre).

Lit: Wilcke: Specie-Kurant-og Rigsbankdaler (Kbh.1929)s.39,80-81,103; NR 1986 s.98.

Jacobus. Navn i Tyskland på den engelske sovereign å 20 shilling (laurel), som udmøntedes under James I (1603-1625) i 1619-25. Mønten havde fået navnet laurel på grund af det laurbærkransede portræt. Betegnelsen er også brugt om → unitten helt op i 1800-tallet.

Jacobæus, Holger (1650-1701). Dansk læge og embedsmand med så forskellige hverv som medicinsk pro-

fessor, højesteretsdommer, rektor for Universitetet og universitets bibliotekar. 1687 fik han til opgave at udarbejde et katalog over Det kgl. Kunstskammer. Dette værk, »Museum Regium«, var færdig i manuskriptform 1690, men trykningen og især stikningen af de mange tavler gjorde, at det først udkom 1696. Et tillæg forfattet af → Johannes Laurentzen udkom 1703.
Lit: MN 1980 nr.10 s.296.

Jafari. Navnet på 1/8 rupee sølv mønt fra Mysore i Indien, hvor den siden 1786 blev præget under Tipu Sultan (1782-1799). Sølv møntsystemet var: 1 rupee=2 abidi=4 bagiri=8 jafari=16 kazimi=32 khizri. Mønten har fået sit navn efter den 6. iman Jafar Sadik.

Jager (Jagher). Nederlandske billonmønt præget i Emden og Groningen i 1400-1600-tallet. De senere mønters vægt var 1604-35 1,92 g med finhed 0.493 svarende til 2 stuiver.

Jagtmotivsamlings. I 1600 og 1700-tallet var det populært at præge mønter med jagtmotiver som erindringsmønter i anledning af store jagter. Mønterne viser forskellige jagt- og falkoner-scener. Kendtest er udmøntningerne under landgreven af Hessen-Darmstadt, Ludwig VIII (1738-1765) og markgreve Karl Wilhelm Friedrich af Brandenburg-Ansbach (1729-1757). Også på antikke mønter findes af og til jagtmotiver. Hvis man til en sådan motivsamlings vil medtage alle jagtbare dyr, kan det blive en omfattende samlings. → Hirschdukaten, → Hirschgulden.

Lit: Hoechst & Grasser: Jagdliche Darstellungen auf Münzen und Medaillen, Hamburg 1969.

Jakobstaler. Betegnelse for → udbyttemønter i sølv udgivet af hertug Friedrich af Braunschweig-Wolfenbüttel af sølv fra St.Jakobs bjergværket ved Lautenthal i Harzen. På for-

siden er afbildet et 5-hjelmet våbenskjold, og på bagsiden ses den hellige Jacob af Compostella med vandrestav og med byen Lautenthal i baggrunden (Dav.6308-6310). Mønterne er præget 1633-34 i værdierne 1/4, 1/2, hele, dobbelte og helt op til 12-dobbelte taler.

Jamba → Yamba.

Janvier's reduktionsmaskine.

En forbedret maskine (en art kopi-fræser) til gravering af moder-patricer (positivt stempel) opfundet kort efter 1900 af den franske medaljør Victor Janvier. Maskinen brugtes til reducering, så der kunne graves små patricer ud fra en stor model, idet man brugte pantografprincippet. Metoden var dog ikke ny. Allerede 1717 blev en maskine udviklet af den russiske medaljegravør og mekaniker Andrej K. Nartov ved møntværkstedet i Moskva. Denne maskine blev i 1754 foræret til Academie des Sciences i Paris, og dens principper blev videreført i franskmænd Ambroise Wohlgenuth's maskine fra 1820 til »gravering og reduktion af medaljer og kameer«. De tidlige maskiner blev drevet ved en pedal, som man kender det fra gamle symaskiner. Graveringen skete ved hjælp af et graverstål, og modellen måtte helst ikke være mere end 2-3 gange større end det endelige stempel. Omkring 1880 blev skærestålet erstattet af en lille fræser, og maskinen blev samtidig elektrificeret. Fræseren roterede med en hastighed på 3500 omd. i minuttet, og aftastningen skete cirkulært, idet man begyndte i midten og arbejdede sig ud. Et gennemløb tog normalt et døgn og skulle særlig fine detaljer indarbejdes, var man nødt til at tage et gennemløb mere. Janvier's maskine kan kun udføre reduktioner med ophøjet eller nedsænket skrift – men ikke forstørrelser eller reproduktioner i 1:1. Janvier's maskiner bruges stadig ved

mange møntværksteder rundt om i verden.

Lit: A.Steeds: A History of Machine tools 1700-1900; Ulla Ehrensverd: Medaljegravøren Erik Lindberg 1873-1966 s.55-76; D.R. Cooper: The Art and Craft of Coinmaking, London 1988, s.164-170.

Jawa. Mindste sølvmonetnominal i Nepal udmøntet til midt i 1700-tallet. Den svarede til 1/512 mohar, hvilket var omkring 0,01 g. Selvom mønten var uhyre lille, blev den af og til delt i 4 mindre stykker, hver vejende ca. 0,0025 g. 1 jawa = 1/4 dam.

Jedid. Ægyptisk kobbermønt fra 1700-tallet med en værdi af ca. 1/2 para eller 1/2 medin.

Jefimok (flertal: Jefimki). Russisk betegnelse for daler afledt af navnet → joachimsdaler. Rusland havde i lang tid kun haft mindre sølvmonter som → kopek og → denga, medens man

i vid udstrækning anvendte udenlandske guld- og større sølvmonter. Under zar Alexis Mihailovitch (1645-1676) overprægedes udenlandske dalermonter, som betegnedes »rublewyi jefimok«. 1655 kontramarkeredes en række europæiske dalere med et firkantet stempel med årstal 1655 og et lille rundt stempel forestilende en rytter med lanser. Disse kaldtes »jefimok prisnakom«. Mønterne skabte forvirring, idet de havde en vægt på 28,4 g svarende til 64 kopek af regningsrublen (ca.43,1 g) á 100 kopek. De blev derfor fra 1659 erklæret ugyldige, men fortsatte med at cirkulere i Ukraine i mange år. Man kender i dag godt 1400 eksemplarer af denne type. Heraf er ca. 700 tyske, østrigske, ungarske og bøhmiske samt 315 nederlandske. Af danske er registreret 8 stk. og af norske 21 stk. Fordelingen viser ganske klart hvilke typer, der for det meste cirkulerede i Rusland på den tid. På grund af disse stykkers høje pris er der dukket forfalskninger op. De er fremstillet med falske kontramærker på ægte, men for det meste slidte monter.

Lit: Spassky: The Russian Monetary System, Amsterdam 1967 s.126-129.; Oslo Mynthandel, Auk.33 s.54-55.

Jelling. Dansk by i Jylland. Det menes, at → halvbrakteaterne fra ca. 975 e.Kr. kan være præget her af Harald Blåtand. Der findes dog ikke noget sikkert bevis herfor.

Jensen, Gunnar (1863-1948).

Dansk gravør, billedhugger og medaljør ved Den kgl. Mønt i København. Blev undervist i ciselering og gravering af faderen, der var guldsmed. Gunnar Jensen dimitteredes 1880 fra Teknisk Institut, hvorefter turen gik til Akademiet som billedhugger. Her havde han bl.a. medaljør Conradsen som lærer. 1885 afgik han fra Akademiet, og året efter, 1. dec. fik, han ansættelse som medaljørassistent ved Den kgl. Mønt i Kø-

Rusland, Alexei Michailowitsch (1645-1676): Jefimok 1655 på taler fra 1619.

Jern

benhavn. 1888 havde han haft lejlighed til at studere den tekniske side af medaljorkunsten i Frankrig og kunne på dette grundlag gennemføre en række forandringer herhjemme, bl.a. en medaljepresse og Janviers reduktionsmaskine. Gunnar Jensen har æren for indførelsen af den franske medaljestil omkring århundredskiftet. 1899 rejste han flere gange til udlandet for yderligere uddannelse, og 1. okt. 1901 blev han udnævnt til medaljør. Desværre for Gunnar Jensen blev undermedaljørstillingen nedlagt, og han var således uden hjælp indtil 1. aug. 1908, da Andreas Hansen blev ansat som undermedaljør. Gunnar Jensen fik et utal af hædersbevisninger for sine mange medaljer, og 1914 blev han medlem af Akademiet. Han stod for jub. mønterne 1903, 1906 og 1923, bagsiderne til Fr.8.'s 10 og 20 kr samt cirkulationsmønten fra 1907 og særskille mønten fra 1924/27, der først afløstes af nye typer i 1941. Desuden er han mester for de dansk vestindiske mønter 1904-1913, de grønlandske mønter 1922 fra Kryolith Mine- og Handels Selskabet, mønterne fra Grønlands Styrelse 1926 samt de islandske mønter som introduceredes 1926. 1933 fratrådte han sin stilling som medaljør, da han fyldte 70 år og har efter den tid kun udført een støbt medalje. I hundredåret for hans fødsel udstilledes på Den kgl. Mønt- og Medaillesamling et udvalg af hans medaljer og skitser.

Lit: NFM 1934 nr.4 s.57-62 (fortegnelse over hans produktion); NNUM 1948 s.92-92 (nekrolog), 1963 s.146-147; NR 1988 s.22.

Jern. Metal med det kemiske symbol Fe (af lat. ferrum) har tidligt været brugt som betalingsobjekt i form af redskaber og våben. Flere steder er fundet skatte bestående af jernpilespidser, øksehoveder etc. I antikken kendte man til barrier eller små jernspid (→ obeloi) som omsætningsmid-

del. I ældre tid var jern som møntmetal usædvanligt. Det har svært ved at bevares, da det let oxyderer (ruster). Der er dog kendt nogle typer fra Grækenland fra det 4. årh. f.Kr.. Fra ældre litteratur er beskrevet jernmønter fra Klazomenai og Byzans, men de kendes ikke i dag. Vedr. antikke mønter med jernkerne → subferrat. I Kina kendes jernmønter tilbage fra 200-tallet, men ellers skal man frem til Sung dynastiet (960-1279), før de bliver mere almindelige. Ellers har mønter af jern mest været brugt i krigs- eller nødsituationer, hovedsagelig omkring 1. verdenskrig. De danske jernmønter 1918-19 var tørforzinkede for at forhindre, at de rustede. Ved at blande jern med metaller som krom og nikkel opnås et rustfrit stål, som bruges af mange lande. I Italien kaldes det → acmonital. En anden metode til at beskytte en jernmønts overflade på, er at belægge den med f.eks. kobber. Mønter fremstillet af en jernkerne med belægning på begge sider, kaldes »sandwichmønter«. Denne teknik er brugt til de danske 5 ører 1973-88, der populært fik betegnelsen »en → Anker«.

Jerome d'or (Jeronimus d'or, Hieronymus d'or). Betegnelse for en → pistole (5 taler) af vægt 6,65 g og finhed 0.900 og dobbelt pistole (10 taler), som 1810-13 er præget i Braunschweig af kongen af Westfalen Jerome Bonaparte – Napoleons yngre broder.

Jeton. Fransk ord udledt af »jeter«: at kaste, som brugtes om møntliggende stykker anvendt i forbindelse med et regnebræt (→ abacus) dvs., forløberen for kuglerammen. Disse jeton til »regning på linier« kendes fra Frankrig fra begyndelsen af 1200-tallet og er beskrevet under → regnepenninge. I Frankrig udviklede typen sig til at blive mere medaljelignende, idet stykker også blev brugt til gaver og påskønnelser. I dag bru-

ges betegnelsen om småmedaljer, ligesom man taler om adressejeton (→ adresse-mønter), spillejeton etc.

Jiao. Ved den Kinesiske Folkerepubliks dannelse 1949 blev 10 fen = 1 chiao og 10 chiao = 1 yuan. Ved møntreformen i 1953 blev 10.000 gamle yuan = 1 renminbi yuan = 10 jiao = 100 fen.

Jital. Nordvestindisk og afghansk mønttype i sølv, billon eller bronze udmøntet 750-1500. Hovedmøntsterner var Delhi, Ghazna og Lahore.

Joachimsdaler (Joachimstaler). I 1516 fandtes sølv i Bøhmen ved Jachymov (Joachimsthal) i det nordvestlige Tjekkiet. Greverne af Slik

Schlick (grevskab). Stephan og hans brødre (1489-1526): Joachimstaler (gulden-groschen) 1520-1525.

(Schlick), som ejede de givtige sølvminer, begyndte omkring 1519/20 at præge en stor sølvmønt med et finsølvindhold på 27,2 g. Det var en

Dansk joachimsdaler 1537 præget i København under Christian 3. (1534-1559).

guldengroschen mønt, som første gang blev præget i Tyrol af ærkeherzog Sigismund 1484, og som i øvrigt var forbillede for de danske → sølvgylde. Joachimsdaleren efterlignede de saksiske guldengroschen (→ klappmützentaler) med hensyn til vægt og finhed. På forsiden sås den hellige Joachim, der ifølge en ikke bibelsk tradition var far til jomfru Maria, medens bagsiden viser den dobbelthalede kronede bøhmiske løve. Mønterne kaldtes også »joachimstaler grossen groschen«, kortere »thaler groschen« og til slut blot thaler eller taler (daler). Disse schlieske Joachimstalere er præget til 1528 til et beløb af ca. 2,2 mio. talere, heri inkluderet de halve, kvarte og dobbelte talere. Aflædninger af ordet taler er brugt i mange lande som betegnelse for en stor sølv mønt på ca. 30 g. → Daler

Lit: KL bd.7 s.580-83

Joao. Portugisisk guldmønt udmøntet 1722 under Joao (Johannes) V

(1722-1750) – deraf dens navn. På forsiden kongens brystbillede og på bagsiden det portugisiske våbenskjold. Mønten havde en finvægt på 13,148 g og var en efterfølger af → moidor. Den havde en værdi af 6400 → reis, hvilket var det samme som 1/2 → dobra. Mønten blev præget indtil 1835 og var en udbredt handelsmønt. I Tyskland kaldtes den johannes og i Vestindien hed den → joe.

Jodocustaler. Navnet på en taler fra Jever (Dav.9333-34) udmøntet under Maria (1536-1575). Forsiden viser

Jever, Maria (1536-1575): Jodocustaler u.år.

den jeverske løve, medens bagsiden har en afbildning af den hellige Jodocus.

Joe. Folkelig betegnelse i Vestindien for den portugisiske → joao, en udbredt handelsmønt 1722-1835. På grund af sin popularitet blev den fra slutningen af 1700-tallet efterpræget med lavere gulddindhold af private

møntværksteder i England (Birmingham) og i Nordamerika. Dette medførte, at myndighederne på de engelske og franske øer fra begyndelsen af 1800-tallet kontramarkerede den, så man kunne kende forskel på gode og dårlige mønter. Disse kontramarkeringer er oftest foretaget på mønter fra Joseph I (1750-1777). Eksempelvis har man på Martinique i 1805 kontramarkeret med en ørn og tallet 22 (livres) på de gode og 20 (livres) på de dårlige.

Joey → Britannia Groat.

Johannes → Joao.

Jokoh. En såkaldt kompagni-udgave præget i byen Kemasin i Kelantan i Malaysia 1882. Mønten, der er af tin, har kinesisk tekst på den ene side og arabisk på den anden og er forsynet med en række (5) kontramarkeringer.

Jordfund. De fleste ældre mønter, dvs. antikke, vikingetids, middelalder- og nyere tids mønter op til 1700-tallet, stammer for størstedelens vedkommende fra jordfund. De kan være dukket op som skattefund (→ møntfund) i form af → enkeltfundne mønter (strøfund, løsfund) eller egentlige møntskatte. Mange mønter findes i dag med → metaldetektorer. Ældre mønter er i Danmark → danefæ. Jordfundne stykker skal man altid være varsomme med, idet mange kan være korroderede eller have en belægning, der ikke går af ved let rensning. Bedst er det at lade en fagmand om rensning og konservering, især hvis der er tale om mønter sintret sammen til en klump. I moderne kataloger ser man undertiden betegnelsen: → fundeksemplar som betegnelse for et stykke med korrosion eller belægning. Bedst er det ved jordfund af flere mønter at rette henvendelse til det stedlige museum eller til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling på Nationalmuseet

Jubi

i København, så man ikke kommer til at ødelægge → fundomstændighederne. Ligesom det er vigtigt, at der ikke understikkes mønter (→ understukne mønter), hvorved fundets → indre kontekst kan ødelægges.

Jubilæumsmønter (Erindringsmønter, Mindemønter) er ikke nogen nutidig foreteelse, men kendt allerede i romertiden. De jubilæer, der fejredes, var som regel regeringsjubilæer, regenters runde fødselsdage, århundrede-årsdage for berømte begivenheder, frihedskrige, opstande eller sejre. Den ældste danske jubilæumsmønt er 2-kronen i anledning af Chr.9.'s 25-års regeringsjubilæum 1888. De ældste nordiske jubilæumsmønter er svenske og fra henholdsvis 1721 og 1821 og markerer 200 og 300-året for Gustav Vasas frihedsrejning. Det er dog først i 1900-tallet, at antallet af jubilæumsmønter tager til, og i dag er det ikke bare kongelige eller kejserlige begivenheder, der fejres, men enhver person, der har betydet noget for sit land. Dette er især udnyttet af mange østlande i forsøg på at skaffe hårdt tiltrængt vestlig valuta. I det officielle Danmark fastholdes den tradition, at mindemønter skal være i anledning af en royal begivenhed. I ældre tid anvendte man oftere medaljer i jubilæumsojemed. → Tronskiftemønter, Bryllupsmønter- og medaljer, Kroningsmønter- og medaljer.

Judaea Capta mønter. Betegnelse for mønter, som efter den 1. jødiske opstand år 66-70 e.Kr. blev præget af de romerske kejsere Vespasian (69-79) og Titus (79-81). Det var sejrsmønter, hvis omskrift lød: JVDAEA CAPTA, og hvis motiver bl.a. viste en bedrøvet jøde og jødinde siddende under et palmetræ. På andre sås den bedrøvede Judea personificeret eller lignende fremstillinger. Der findes både denarer og sestertis med dette motiv.

Sachsen (hertugdømme), Wilhelm III (1445-1482): Judenkopfgroschen.

Judaspenge → Biblens mønter.

Judengeld → Koncentrationslejmønter.

Judenkopfgroschen (Judenköpfe, Judenhüte, Bartgroschen). Groschenmønt udmøntet af kurfyrst Friedrich II og Wilhelm III (1428-1482) fra 1444 til 1451. Mønten har fået sit navn efter bagsidens motiv – et skæg-

Romerriget, Vespasian (69-79): Sesterts af judaea capta type.

get mandshoved med en spids hue, som jøderne i middelalderen skulle have gået med. Mønten gjaldt 9 pf., og der gik 20 af dem på en rhinsk gylden.

Judenpfennige. En række pfennig- eller heller-lignende kobberstykker, som ikke er præget af officielle instanser, men af jøder omkring Frankfurt i begyndelsen af 1800-tallet og sat i omløb. De går undertiden under navnet »Frankfurter Judenpfennige«. Møntvæsenet var nedbrudt efter frihedskrigen i de tyske stater, og der manglede især kobberskille-mønt. For ikke at forfalske ægte mønter fremstilledes fantasiprægninger til omsætningen. De bar fantasivåbenskjold eller fantasibil-der og havde fantasimøntnavne som »atribuo«, »halbae« eller »theler«. Årstallene på disse stykker ligger mellem 1817 og 1822. Der findes dog også tidligere årstalsangivelser som 1703 og 1740, selv om de er præget i 1800-tallets start. Det var tilsyneladende en god forretning for dem, der udgav disse fantasimønter – mønter, som både skal være præget i Holland og England, såvel som i Frankfurt området. En jøde skal i året 1820 have tjent ikke mindre end 54.000 gylden på denne trafik. I løbet af 1820'erne fik man så meget kontrol med møntomløbet, at stykkerne forsvandt igen, hvilket også skyldtes det preussiske møntpoliti. Ca. 20 forskellige typer er kendt.

Jugate. Engelsk betegnelse for afbildning af to portrætter en face på en mønt, det ene bag det andet. Jugate portrættering er ikke almindelig på mønter, da det ikke var normalt med samkonger; og ofte er der tale om en konge og hans dronning. Et eksempel findes fra den hellenistiske periode, hvor en octadrachme fra Ptolemaios III af Ægypten (246-221 f.Kr.) bærer et sådant dobbeltportræt. Fra England kendes eksempler fra bl.a. William og Mary 1688-

1694, og i 1920'erne og 30'erne findes lignende portrætter på en række amerikanske jubilæumsmønter. Teknikken bruges også på medaljer.

Juliusløser. Betegnelse for en op til 16-dobbelt taler udmøntet af hertug Julius (1568-1589). De første er præget 1574 og bærer på forsiden et portræt af hertugen, medens hans våben støttet af to vildmænd findes på bagsiden – begge motiver omgivet af personificerede planeter og stjernetegn samt to skriftrækker. Man kender ikke den egentlige årsag til disse udmøntninger, men antagelig har den store sølvproduktion i Harzen været inflationsskabende. Ved at tvangssælge disse mønter til befolkningen med påbud om at beholde dem, havde man dels stoppet inflationen og dels ophobet et rentefrit sølvforråd hos befolkningen, og mønterne kunne i nødstilfælde altid indløses af hertugen. Som bevis for at man stadig havde sine løser, måtte man årligt forevise dem for øvrigheden. I omskriften på den første mønt anføres navnet Julius Löser. Denne benævnelse er lånt fra hamburgerportugaløseren, som fra 1560 var ble-

vet præget som en efterligning af en portugisisk guldmønt. 1574-prægningen blev efterfulgt af yderligere udmøntninger i 1576 og 1588. Der findes mange sådanne store mønter præget efter denne tid af andre herskere. Disse er med urette kaldt løser, selv om det havde været rigtigt at kalde dem schautaler (skuedalere) eller ausbeutetaler (udbyttedalere). Den sidste af de store mønttyper er præget under Ernst August i 1688. Mange af de enkelte typer er præget med samme stempelpar, men på forskellige blankettykkelser, således at der fremkom stykker på fra 1 1/2 til 16 talers vægt. Bagefter har man indslået værdien, idet dette var billigere end at skulle skære et stempel for hver værdi.

Fra Danmark har vi noget lignende i de store breddalere, der blev udmøntet under Chr.4.

Justering. Tiltretning af uprægede møntblanketters vægt. I ældre tid var det ikke altid lige let at udvalse fuldstændig ensartede tykkelser, hvorfor der kunne være forskel på de enkelte blanketters vægt. For lette blan-

ketter blev indsmeltet igen, medens blanketter, der var for tunge, blev bearbejdet med justerfilen. Filespor på en ellers plan blanket forsvandt aldrig helt ved prægningen. I 1820-30 fremkom en justermaskine, som automatisk foretog en afskrabning eller afhøvling af overskydende materiale. Justerspor kan især ses på mange ældre større sølvmonter samt guldmønter, hvor det var særlig vigtigt at holde den rigtige vægt. Justerspor er dog ikke en fejl ved mønten, selv om de kan virke forstyrrende på helhedsindtrykket. Det skal dog altid angives efter en mønts kvalitetsgrad, hvis der findes justerspor på den. → Justering al peso og → Justering al marco.

Justering al Peso → Al Peso.

Justreing al Marco → Al Marco.

Justerspor → Justreing.

Justo. Portugisisk guldmønt præget 1485 under Joao II (1481-1495) i Lisabon og Porto. På forsiden af mønten ses kongen i en tronstol, medens bagsiden viser det portugisiske vå-

Lüneburg-Celle, Christian Ludwig (1648-1665); Löser (Juliuslöser) til 2 reichstalers værdi.

Jönk

benskjold. Mønten har fået sit navn fra den latinske indskrift: IVSTVS VT PALMA FLOREBIT, der kommer fra Salmernes Bog, salme 92, vers 12: »De retfærdige grønnes som palmen«. Møntens vægt er 5,78 g, finheden 0.917 og finvægten 5,29 g. Den halve justo kaldes → *espadin*.

Jönköping. Svensk by, hvor der ifølge Magnus Ladulås« testamente fra 1285 skal have været et mønthus og som følge heraf også være præget mønter.

Jørgensen, Christian P.J. (1851-1916). Dansk historiker, der 1888 blev ansat som assistent på Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, fra 1899 som museumsinspektør. Man havde sat sin lid til Jørgensen som den, der skulle gå i Ludvig Müllers spor, men det blev aldrig, som man havde forventet. Ganske vist holdt Jørgensen mange forbindelser vedlige og skabte nye kontakter, men den nye beskrivelse over de græske mønter, som skulle afløse Ramus« værk fra 1816, fik han kun begyndt på, idet han alene nåede at bearbejde de græske mønter fra Syditalien. Hans forarbejder dannede dog grundlaget for starten af den senere så fremragende danske → *Sylloge Nummorum Graecorum*. Desuden var han en flittig foredragsholder i »Mønt-samlerforeningen af 1896«.

Lit: NFM Bind I (nov.1916) s.5-7; Nat. Arb. 1940 s.15-16; MN 1981 s.12; Den kongelige Mønt-og Medaillesamling 1781-1981, Kbh.1981 passim.

Jørgensen, Carl Thorvald (1819-1902). Dansk generalmajor og numismatiker, der havde deltaget i de to slesviske krige og opnået sin militære grad i forbindelse med sin pensionering i 1884. Herefter helligede han sig helhjertet sin gamle interesse: møntsamlere og → *Møntsamlereforeningen* i Kjøbenhavn, for hvilken han var formand det første år. Dernæst planlagde han arbejdet med en

ny møntbeskrivelse, idet → »Beskrivelsen af 1791« langt fra var dækkende og ofte måtte suppleres med referencer til senere møntauktionskataloger. 1888 udkom hans bog over de Danske mønter 1448-1888. Som foreningens stifter og for sit møntværk udgav foreningen en medalje i 1889, der på forsiden viste hans portræt, medens bagsiden afbildede hans eget eksemplar af Rigsrådets skilling 1448. 1890 overdrog han restoplaget (130 eksemplarer) af sin møntbeskrivelse til foreningen, og i 1896 udmeldte han sig efter stridigheder vedrørende foreningens Tietgen-medalje (→ *Bergsøe*). Hans daglige arbejde bestod herefter af arkivstudier. Disse overdrog han til Mønt-samlingen 1901 i form af 15 hæfter. Hans samling på 2756 mønter solgtes 1901 til Goldschmidt (senere Guildal), som udtog det, han manglede og solgte resten videre. Hans pengetegn fordeltes blandt fire samlinger. Ikke alle mønter blev dog solgt. En del gik til hans arvinger, og disse mønter solgtes på auktion i 1970'erne i Numismatisk Forening for Ribe Stift. Disse arvinger var desuden i besiddelse af original-manuskriptet til Møntbeskrivelsen fra 1888.

Lit: J.S.Jensen: Møntsamlere og Forskere. Dansk Numismatisk Forening 1885-1985 (Kbh.1985) passim.

K

Kabinetsstykke. Betegnelse for en mønt eller medalje, der ikke kun er sjælden, men også er i en fremragende kvalitet, dvs. mindst 01 og dermed egnet for et »kabinet«, dvs. et møntkabinet i gammeldags forstand. Ordet bruges også om andre kunst-

genstande og stammer fra den tid, da konger og fyrster havde deres private raritets- og kunstkabinetter, der var forløberne for de moderne museer. I Danmark benyttes udtrykket kabinetsstykke om nye mønter og medaljer, der er præget på Den kgl. Mønt, hvorfra der finder en pligtaflevering sted til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. I dag benyttes betegnelsen i auktionskataloger og salgslister mest for at opnå en højere pris.

Kabir (Kebir). Arabisk regnemønt med en værdi af 1/80 → *mokkataler* lig 0,2406 g rent sølv.

Kak. Møntenhed i Cambodia (*Kampuchea*) 1975-1979. 1 new riel=10 kak=100 su.

Kakaobønner hører til en gruppe af nyttepengeformer, der har været anvendt i Mellemamerika samt det nordlige Sydamerika, hvilket er kakaotræets udbredelsesområde. Mest kendt er brugen af kakaobønner som betalingsmiddel hos aztekerne i Mexico og maya folket i det sydlige Mexico og Guatemala. Aztekerne regnede i multipla af 20 ved større transaktioner. 400 (20 x 20)=tzontle og 8000 (20 x 400)=xiqui pilli. Den største værdi var en sæk med 24.000 stk. Spanierne erfarede om dette omsætningsmiddel ved deres ankomst i 1500-tallet, og 1555 fastsattes, at 140 kakao bønner=1 spansk real. I 1600-tallets Nicaragua kostede en kanin 10 kakaobønner, og en dames gunst for en nat taxeredes til 8 kakaobønner. I 1700-tallet gik der 60-80 stk. på en real, og brugen af kakaobønner som betalingsmiddel har på trods af mønter været brugt lokalt helt ind i 1800-tallet. Der forekommer forfalskninger – enten udhulede bønner fyldt op med ler, eller stykker lavet af brændt lerjord.

Ka Kim. Førmonetært betalingsmiddel i Thailand bestående af no-